

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עיה"ק ירושלים תובב"א

במסיבה להחזקת המוסדות

מוצי"ק וישוב תשט"ז

וישוב יעקב בארץ מגורי אביו

- מגורי אביו: החילוק שבין בני יתרו, לבני הגרים שבימי האבות שלא נתקיימו דורותם • למה הניח יעקב את הגרים בארץ ישראל, ולא הוליכם עמו למצרים • דרך הבטוח לקיום הדורות, הוא רק על ידי שהולכים בדרך הישן, מבלי שום שינוי ופשרות • ביאור דברי הרמ"א: ואל יבוש מפני בני אדם המלעיגים עליו בעבודת ה' • אין להביט כלל על מה שאומרים בארץ, רק על מה שאומרים למעלה בשמים • בענין האמריקאנער ישיבות • משל מבית שאחזה בו שריפה ורוצים להציל • ע"י כח הצדקה מושפעין ומונהגין ע"י הקב"ה בעצמו, ולא תחת שרים • צדקה החשובה ביותר הוא החזקת תינוקות של בית רבן • ברמב"ם: כשמחנכין הקטנים, בתחילה מלמדין אותם על מנת לקבל פרס • ביאור הפסוק: ואתה עשיתה חסד עם ישראל • עיקר דאנתו של יעקב היה על קיום הדורות, שילכו בדרך ה' •

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשפ"ג לפ"ק



KolSatmar.com

יצא לאור ע"י מערכת לשון קדשו

כל הזכויות שמורות ואיסור השגת גבול ידוע © Copyright

הקונטרסים שיצאו בשנים שעברו אין רשות להעתיקם ולהפיצם ושארית ישראלי לא יעשו ענין להם (בפרט ג. קר), וכבר נאמר ואל תשכן בארץ ענין להם (הרב א. ד.)

צו מנדב זיין לרגל א' שמחה אדער א' יאָרצייט וכדומה רופט: 1-718-388-5519

לשון קדשו - קונטרס רם

לשון קדשו - קונטרס רם

קול אוצר יהודא
ברוקלין: 718-298-4641
ארץ ישראל: 072-3333419
16→1-915.3

ארץ ישראל: 072-3275205
קאנאדא: 438-797-0770
ענגלאנד: 0330-350-3110
פּעקס: 718-650-2970

לשון קדשו צענטראלע נומער:

929-522-1515

דרוק 1 צו הערן די רעקארדינגס: דערנאך 260
פאר הערות דרוק 3

צו מנדב זיין דורכ'ן טעלעפאן (דאָנערי): # 845-366-2793 1700

וְהֵם יַעֲלוּ לְזַבְרוֹן •

הרה"ח המפואר ת"ח ובר אוריין, מחדש חידושים נפלאים,
ירא שמים מריבים, איש אמונה ונדיב לב,
מחשובי תלמידי רביה"ק ז"ע

מורה"ר משה ז"ל פערלמוטער

ב"ר אברהם ע"ה

תלמיד מובהק למורה"ם בריסק זצ"ל, מח"ס כתב משה
נפטר יום ב' דחנוכה כ"ו כסלו תשנ"ט לפ"ק

הרה"ח המהולל, שקדן בתורה וחסידות, מכובד על הבריות
נכון ונשוא פנים, עסק בגמילות חסדים, ועמד לעזרה לתלמידי
הישיבה בעת הבחינות אצל רביה"ק ז"ע

הר"ר הלל יהושע ז"ל קליין

ב"ר שלמה ז"ל

נפטר יום א' דחנוכה כ"ה כסלו תשע"ח

הרה"ח, ירא שמים, נשא ונתן באמונה, וקבע עתים לתורה,
הסתופף בצל רביה"ק ז"ע כל שנותיו,

הר"ר סיני יהודה ז"ל גראם

ב"ר טובי' צבי ז"ל

נפטר יום א' דחנוכה כ"ה כסלו תשנ"א



א

קישויות ודקדוקים בפרשת וישב

מ'האב מיר היינט געליינט, וישב יעקב, יעקב אבינו איז געזעסן, באַרץ מגורי אביו, אין דעם לאַנד וואָס דער פּאָטער האָט געוואוינט, באַרץ פּנען. נאָכדעם שטייט ווייטער, אַלּה תלדות יעקב, דאָס זענען די קינדער פון יעקב אבינו, יוסף, אַזוי ווי ס'שטייט (ווייטער) אין פסוק, און ווי רש"י זאָגט עיקר תולדותיו.

ב

קושיא א

לכאורה כל הפסוק וישב יעקב הוא מיותר, דכבר השמענו בפרשת וישלח שבא יעקב לעיר חברון אָשר גר שם אברהם ויעקב (א) די מפרשים פרעגן, לכאורה איז דער גאַנצער פסוק איבעריג. (דהלא) די פריעריגע סדרה (וישלח) (לה, כז) לאָזט זיך אויס [ויבא יעקב אל יצחק אביו ממרא קרית האַרבע הוא חברון אָשר גר שם אברהם ויעקב], יעקב אבינו, ער איז געקומען צום פּאָטער. איז ער דאָך 'דאָרט' געווען. [ואם כן] וואָס דערציילט מיר דאָ דער פסוק [אז] ער האָט זיך 'דאָרט' באַזעצט באַרץ מגורי אביו, ס'שטייט דאָך שוין.

ג

קושיא ב

ולמה כופל לומר באַרץ מגורי אביו, באַרץ פּנען (ב) דערנאָך [איז שווער], ס'שטייט באַרץ מגורי אביו, און נאָכאמאל באַרץ פּנען. [ולכאורה] ס'איז דאָך איינס, איין זאָך געווען, דאָרט איז דאָך עס געווען.

ד

הקדמה לקושיא ג-ד

במדרש דורש פסוקים על אברהם ויעקב שגירו גרים, אבל ביצחק לא שמענו, ולמד לה מהפסוק באַרץ מגורי אביו, דהוא לשון 'מגורי' אביו, ללמד שגם יצחק אבינו גיר גרים

דער מדרש זאָגט, באַרץ מגורי אביו, וואָס איז טייטש באַרץ מגורי אביו. זאָגט דער מדרש אַזוי, אין מדרש רבה¹.

אברהם אבינו האָט מגייר געווען גרים, [ווי] ס'שטייט אין פסוק (לך ה, ה) וְאֵת הַנַּפֶּשׁ

¹ ברש"י (לז, ב): אַלּה תלדות יעקב. ואלה 'של' תולדות יעקב, אלה ישוביהם וגלגוליהם עד שבאו לכלל יישוב, סבה ראשונה יוסף בן שבע עשרה וגו', על ידי זה נתגלגלו וירדו למצרים וכו'. ומדרש אגדה דורש, תלה הכתוב תולדות יעקב ביוסף מפני כמה דברים, אחת שכל עצמו של יעקב לא עבר אצל לבן אלא ברחל, ושהיה זיו איקונין של יוסף דומה לו, וכל מה שאירע ליעקב אירע ליוסף וכו'.

² באור החיים הק' (לז, א): וישב יעקב וגו'. צריך לדעת למה הוצרך לומר פסוק זה, שהלא כבר אמר בפרשה הקודמת (לה, כז) ויבא יעקב וגו' היא חברון אָשר גר שם אברהם ויעקב, וכל עוד שלא יודיע הכתוב שיצא, יודע אני כי שם קנה ישיבתו. • עוד צריך לדעת למה כפל לומר באַרץ מגורי אביו, באַרץ פּנען, ואם לייחד המקום, היה לו לומר בחברון, ואם להודיע כי הוא ארץ מגורי אביו, הלא כבר אמר בפרשה הקודמת אָשר גר שם אברהם ויעקב. [ועיין מזה גם במשכיל לדוד, שביאר כן בכונת רש"י כאן].

³ בבראשית רבה (פר, ד): וישב יעקב וגו'. אברהם גייר גיורים וכו', אמר רבי אלעזר בשם ר' יוסי בן זימרא, אם מתכנסין כל באי העולם לבראות אפילו יתוש אחד, אינן יכולין, וְאֵת אומר וְאֵת הַנַּפֶּשׁ אָשר עָשוּ בְּחָרָן, אלא אלו הגרים שגיר אותם אברהם. ולמה אמר עָשוּ, ולא אמר גייר, ללמד שכל מי שהוא מקרב את הגר כאילו בָּרָאוּ. תאמר אברהם היה מגייר ושרה לא היתה מגיירה, תלמוד לומר וְאֵת הַנַּפֶּשׁ אָשר עָשוּ בְּחָרָן, אָשר עָשָׂה אֵין כתיב כאן, אלא אָשר עָשָׂה, אמר רבי חוניא, אברהם היה מגייר את האנשים ושרה מגיירת את הנשים, ומה תלמוד לומר אָשר עָשָׂה, אלא מלמד שהיה אברהם אבינו מכניס לתוך ביתו ומאכיל ומשקן ומקרב, ומכניסין תחת כנפי השכינה. • יעקב גייר גיורים, דכתיב (וישלח לה, כד) ויאמר יעקב אל ביתו [וְאֵת הַנַּפֶּשׁ] ויאמר עָשָׂה, ומה אָלּהי הַגֵּרָה וגו', ויתנו אל יעקב [את כל אֱלֹהֵי הַגֵּרָה] וגו'. • ביצחק לא שמענו, והיכן שמענו וכו', כאן כתיב וישב יעקב באַרץ מגורי אביו, מאי 'מגורי' אביו, 'מגורי' אביו.



אֲשֶׁר עָשׂוּ בַּחֲרֵן (לך' יב. ה), דִּי נִפְשׁוֹת וּוָאָס עַר הָאָט 'בִּאֲשָׁאפִן'.
 זָאָגַט דער מדרש, [הלא ווען] דִּי גֵאָנְצֶע וועלט זאל זיך צוזאַמקומען קאָן מען נישט
 באַשאַפֿן נישטאַמאַל איין פֿעל חֵי, אַ יְתוֹשׁ קֶטֶן, וּוָאָס הייסט "עָשׂוּ". [נאָר] עַר הָאָט זיי
 מְגִייר געווען, [און] עַר הָאָט זיי מְכַנִּים געווען תַּחַת כִּנְפֵי הַשְּׂכִינָה, דאָס הייסט עָשׂוּ,
 דאָס הייסט 'געמאַכט'. שָׂרָה הָאָט מְגִייר געווען הַנְּשִׁים, און עַר אֲנָשִׁים.
 יַעֲקֹב אַבִּינוּ הָאָט מְגִייר געווען גֵרִים, געפֿינט מען אויך אין פסוק (וישלח לה, ב),
 וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל בִּיתוֹ וְאֶל כָּל אֲשֶׁר עִמּוֹ הִסְרוּ אֶת אֱלֹהֵי הַנֹּכַר אֲשֶׁר בְּתוֹכָם.

ה

- און דער מדרש פֿאַרענטפֿערט דאָ אַ קשיא - אַ פֿלאַ - וּוָאָס דער אבן עזרא
 פֿלאָגט זיך דערויף⁷. וּוָאָס עפֿעס יַעֲקֹב אַבִּינוּ הָאָט [יעצט] געהייסן אַוועקטון די עבודה
 זרה'ס, און 'פֿריער' האָבן [דען] זיינע קינדער געהאַט חלילה עבודה זרה'ס אין שטוב?
 זָאָגַט עַר (במדרש כאן), ווייל ס'שטייט [וְאֵל כָּל אֲשֶׁר עִמּוֹ]⁸, מיינט עַר די גֵרִים
 וּוָאָס עַר הָאָט מְגִייר געווען. און ביי 'דִּי' הָאָט זיך נאָך [געהאַט] פֿאַרוואָרפֿן [נאָך] אַלץ
 [עפֿעס] פֿון זייערע אַלטע עבודה זרה'ס [מקודם שנתגירר]. -

ו

[על כל פנים] פֿון דאָנעט איז געדרינגען אַז יַעֲקֹב אַבִּינוּ הָאָט מְגִייר געווען גֵרִים.

ז

[און] וואו שטייט אין פסוק אַז יַצְחָק אַבִּינוּ הָאָט אויך מְגִייר געווען גֵרִים.
 זָאָגַט דער מדרש דאָס איז געדרינגען פֿון 'דעם' פסוק, בְּאֶרֶץ מִגְוִירֵי אָבִיו, אַל
 תִּקְרִי מִגְוִירֵי אֵלָּא 'מִגְוִירֵי' [אָבִיו. ווייל] דער פֿאָטער [יצחק] הָאָט מְגִייר געווען גֵרִים, און
 עַר [יעקב] הָאָט מְגִייר געווען גֵרִים.

ח

קושיא ג

וצריך ביאור למה לא נאמר אצל פסוק יצחק אבינו שגיר גרים, רק נלמד כאן בדרך אגב מהפסוקים של יעקב אבינו
 (ג) לכאורה ביי אברהם אבינו'ן שטייט אַרִיס אויף אים אַלִיין אַ פסוק, [אַז] עַר
 הָאָט מְגִייר געווען גֵרִים. [און ביי] יַעֲקֹב אַבִּינוּ איז אויך דאָ אַ פסוק.
 און [ביי] יַצְחָק אַבִּינוּ איז נישטאָ קיין פסוק, נאָר דורך יַעֲקֹב אַבִּינוּ, [ווען] עַר
 דערציילט מיר אַז עַר [יעקב] איז געווען בְּאֶרֶץ מִגְוִירֵי אָבִיו.
 [ולכאורה] וּוָאָס איז עפֿעס זיין זאך, זיין לימוד [של יצחק] דערציילט מען נאָר דָּרָךְ
 אַגַּב, [ווען] עַר דערציילט מיר אַז יַעֲקֹב אַבִּינוּ הָאָט געטון אַזוי ווי דער פֿאָטער, בְּאֶרֶץ
 מִגְוִירֵי אָבִיו.
 פֿאַרוואָס איז דאָס אַנדערש.

⁷ באבן עזרא וישלח (לה. ב): הִסְרוּ אֶת אֱלֹהֵי הַנֹּכַר. חלילה חלילה שישכב הנביא עם עובדת אלהי נכר. ופירושו
 תמצאנו בפרשת וילך מִשָּׁה (באבן עזרא).

ובאבן עזרא וילך (לא, טז): בפסוק וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הִנֵּה שָׁכַב עִם אֲבֹתֶיךָ וְקָם הָעָם הַזֶּה וְנָתַתִּי אֹתָהּ לְאֱלֹהֵי
 נֹכַר 'הָאֶרֶץ', כתב: ידענו כי הָשָׁם אחד, והשינוי יבוא מהמקבילים, וְהָשָׁם לֹא יִשְׁנֶה מעשיו, כי כולם בחכמה.
 ומעבודת השם לשמור כח הקיבול כפי המקום וכו', על כן אמר יַעֲקֹב הִסְרוּ אֶת אֱלֹהֵי הַנֹּכַר וכו'.

⁸ וכפירוש רש"י על המדרש שם: [וְאֵל כָּל אֲשֶׁר] 'עִמּוֹ'. גֵרִים שְׂגִיר [וְהָיוּ עִמּוֹ].
 ועיין עוד במתנות כהונה שם: אֶל 'בִּיתוֹ'. משמע ליה עבדיו ובני ביתו, דאי בניו, היה לו לומר אֶל 'בְּנָיו',
 כמו שאמר בכל מקום. ועוד, אנשי קודש כמותם, חס ושלום שימצא בידם אֱלֹהֵי נֹכַר. ○ ורש"י פירש דדייק
 מדכתיב 'עִמּוֹ', גֵרִים שְׂגִיר היו עִמּוֹ.



ט

קושיא ד

ובכלל מהו שיך לפסוק זה, כל ענין הגרים שגירו האבות

(ד) און וואָס קומט דאָס פונקט אָהער ביי וישב יעקב, וואו ער האָט זיך באַזעצט, דאָרט דערציילט ער מיר אַז מגורי אָביו.

וואָס קומט דאָס גראַד אַהין, [און] וואָס אַ המשך האָט דאָס [להפסוק שלאחריו אַלּה תולדות יעקב יוסף].

,

קושיא ה

להבין לשון 'אַלּה' תולדות יעקב, הפוסל את הראשונים, דמה בא לפסול בכאן

(ה) אַלּה תולדות יעקב יוסף. זאָגט דער מדרש¹ (כל מקום שנאמר) 'אַלּה', פֿסל את הראשונים. [ויש להבין לדרכינו מה בא לפסול הראשונים בכאן, באומרו 'אַלּה' תולדות יעקב יוסף].

יא

איך וועל נישט מאריך זיין, וואָס ס'איז דאָ שווער נאָך] אַפאַר ענינים.

ס'איז שוין שפּעט. (ראה עוד קושיות בפרשת וישב, להלן באות כט-לא)

יב

קושיות ודקדוקים בענין הגרים שבימי האבות

מצנינו שמכל הגרים שגירו האבות, לא נשתיר מהם דורות בתוך הכלל ישראל

נאָך דאָרף מען פאַרשטיין. די גרים וואָס זיי די אבות הקדושים האָבן מגייר געווען, ס'איז ידוע אַז פון דעם איז נישט געבליבן גאַרנישט, אַזוי שטייט¹.

'געבליבן' איז נאָר זרע ישְׂרָאֵל, בְּנֵי אֲבֹרָה יִצְחָק יעקב, דער פֿלל ישְׂרָאֵל אַלעס איז [פון] בְּנֵי אֲבֹרָה יִצְחָק יעקב. [אַבער] פון די אַלע גרים [שגירו האבות] איז נישט געבליבן דערנאָך גאַרנישט, אַזוי שטייט דאָך².

יג

קושיא ו

וצריך להבין הסיבה בזה, והלא בודאי היו הגרים הללו צדיקים בימי האבות, ולמה לא נשארו מהם דורות.

וכעין שמצנינו בתיור שורעו היו בתוך הכלל ישראל כשנכנסו לארץ, ונתנו להם דושנה של ירחו

דאָרף מען טאַפלט פאַרשטיין.

¹ בשמות רבה (ל, א): אמר רבי אבהו, בכל מקום שכתוב 'אַלּה' מוסיף על הראשונים, ובכל מקום שכתוב 'אַלּה' פוסל את הראשונים, כיצד, 'אַלּה' תולדות השמים והָאָרֶץ בהִרְבָּהם (בראשית ב, ד) וכו', 'אַלּה' תולדות נח וכו', כיוצא בו 'אַלּה' תולדות יעקב, פסל לאלופי עשו וכו'.

² בפרקי דר"א (פרק כט): רבי יוחנן אומר, כל הגוים הבאים לישראל, נמולין בטובתם וברצונם וכיראת שמים הם הגרים] נשתל, היה זרעם של האבות בטל בהם, שהם היו רבים, לכך נדחו עד שנעשו זרעם של האבות גוי עצום, בטובתם, ואין אמונה בעבדים. כך כל העבדים שנמולו עם אברהם אבינו לא נתקיימו לא הם ולא זרעם בישראל.

³ עיין מזה בתהלים תפלה למשה (מו, י): 'נְדִיבֵי עַמִּים נֶאֱסְפוּ עִם אֱלֹקֵי אֲבֹרָהם כו'. כי הנה אברהם הכניס תחת כנפי השכינה אלפים רבים, ואעפ"כ יכלו באפס תקוה, כי לא נבחר מזרעם, כי לא באו למצרים רק שבעים נפש זרעו של יעקב, והם שפרו ורבו וקבלו התורה. אבל הנדבקו לאברהם, הם בעצמם נכנסו תחת כנפי השכינה וירשו גן עדן, אבל זרעם לא נבחר. והטעם, כי לא בחר הקב"ה רק בזרעם של האבות, ואם היה זרעם [של הגרים] נשתל, היה זרעם של האבות בטל בהם, שהם היו רבים, לכך נדחו עד שנעשו זרעם של האבות גוי עצום, ואח"כ כשנתגייר אחד מהם [הוא] כטפה לתוך הים הגדול, ונִבְרַךְ בהם. ומקרא מלא נאמר (עקב י, טו) רק בִּאֲבֹתֵיךָ חֶשֶׁק ה' לֹאֲהֲבָה אוֹתָם ויבחר בזרעם אחריתם. והיינו נְדִיבֵי עַמִּים, אלו שהתנדבו העמים לעבוד ה', נאספו, כמו וְאֶנְשֵׁי חֶסֶד נֶאֱסָפִים (ישעי נה, א), שלא נשאר מזרעם שתולים בעבודת ה', ומי הם, עם אלקי אברהם, שהיה תחלה לגרים וגיירן, ואילו מזרעם לא נשתל בעבודת ה'. והטעם פי לאלקים מגני ארץ מאד נעלה, רצ"ל כי האבות הן מגני ארץ, כמו שנאמר (תהלים טו, ב-א) טוֹבְתִי בַל עֲלִיךָ לְקְדוּשִׁים אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ הַמָּה, הם מאד נעלה בעיני השי"ת, לכך בחר רק בזרעם, והבן. [ולפי טעמו ודרכו, מצאנו עוד ישוב לקושיא זו להלן, ואכ"מ].



(ו) [קודם] זיי זענען דאָך אַודאי געווען צדיקים, אַז זיי זענען געווען תחת כנפי השכינה אונטער יעקב אבינו, [אָדער] אונטער אַברהם אבינו.
די אבות הקדושים, זיי האָבן אודאי נישט צוגעלאָזט קיין שום פגם, און זיי [הגרים שגירור] האָבן אַודאי געטון אַלעס פֿדֶת וְפִדִין.
[ואם כן] פאַרוואָס איז דאָס אַזוי געוואָרן [שלא נשארו מהם], עפעס איז דאָך דאָס [דברים בגו].

[והלא] פון יתרו'ן זעט מען איז יאָ געבליבן [בניו, בין הכלל ישראל], ס'איז געווען אַתְרֵי [דורות, ומצינו] זיי האָבן גענומען אַ חֶלֶק בְּאַרְצָן^ט [לפי שעה].

יד

קושיא ז

אם באמת לא נשאר מהם דורות, אם כן למה משבח הכתוב כל כך מה שהאבות גיירו גרים, והלא בודאי יש מזה לימוד לדורות, כי כל דיבורי התורה הם נצחיים לדורות

(ז) און דערנאָך, אַז ס'איז פון דעם נישט געבליבן, [אם כן] וואָס איז דאָס אַזאַ גרויסע זאך, [אז] די פסוקים זענען זיך אַזוי מְשִׁבַּח מיט דעם. ס'איז דאָך [נאָר] אַ 'דורכגאַנג' זאך.

[אלעס] וואָס ס'שטייט אין די תּוֹרָה הקדוּשָׁה, ווייסט מען איז אַ נִצְחִיּוּת. די תּוֹרָה הקדוּשָׁה האָט נאָר צו טון מיט אַזעלעכע ענינים וואָס זענען אויף אייביג, ס'איז נִצְחִיּוּת, [ולא בדברים שהם רק] אַזאַ 'איבערגאַנג' זאך.

די תּוֹרָה הקדוּשָׁה איז 'בְּכֻלָּל' אַ נִצְחִיּוּת, און [כל 'פרט'] וואָס ס'שטייט אין די תּוֹרָה הקדוּשָׁה איז אַ נִצְחִיּוּת.

(ראה עוד קושיא ח, ט, י, להלן באות כט-לא)

טו

הקדמה ליישוב הקושיות

עיקר דאגתו של יעקב היה על קיום הדורות, שילבו בדרך ה'

נאָר דאָס ענין דערפון, ס'איז דאָ אַסאַך ענינים [שיש לדקדק עוד בפרשתו, נאָר] איך וויל נישט מאַריר זיין. נאָר דעם ענין דאָ וואָס ס'איז דאָ צו זאָגן, איך וועל זאָגן עפעס אַ פאַר קליינע הערות דאָ [בהנוגע] לְעֵנִינֵינוּ.

טז

בייטב לב כתב לפרש הפסוק שאמר יעקב ליוסף ראה פניך לא פללת, והנה הראה אתי אלקים גם את זרעך קודם איך וויל דאָ מַסְבִּיר זיין. - דער זיידע זכרוננו לברכה זאָגט אין ייטב לב,

^ט כמבואר בספרי (זאת הברכה, פסקא יא) [ובילקוט שמעוני (רמז תשכו)]: וכן אתה מוצא כשחלק יהושע ארץ ישראל לשבטים, הניח דושנה של יריחו חמש מאות אמה על ארבע מאות אמה, ונתנה לבני יונדב בן רכב [מזרע יתרו] חלק בראש, והיו אוכלים אותה ת"מ שנה וכו'. וכששרתה שכינה בחלקו של בנימן, עמדו ופינו אותו מלפניהם, שנאמר (שופטים א, טז) ובני קיני חתן משה עלו מעיר התמרים. • ויאמר משה לחבב בן רעואל המדיני חתן משה [בהעלותך, י, כט], וכי עלתה על לב שאמר משה ליתרו בא וניתן לך חלק בארץ ישראל. והלא כבר נאמר (שם) לכה אתנו וְהִטַּבְנוּ לָךְ, ומה תלמוד לומר (שם) כִּי ה' דָּבָר טוֹב עַל יִשְׂרָאֵל. זו דושנה של יריחו שהיו אוכלים אותה בני בניו של יתרו, קודם שיבנה בית הבחירה לשבטים.

וברש"י בהעלותך, י, לב): וְהָיָה הַטּוֹב הַהוּא [אֲשֶׁר יֵיטִיב ה' עִמָּנוּ וְהִטַּבְנוּ לָךְ] וגו'. מה טובה הטיבו לו, אמרו, כשהיו ישראל מחלקין את הארץ היה דושנה של יריחו ת"ק אמה על ת"ק אמה, והניחיהו מלחלוק, אמרו מי שיבנה בית המקדש בחלקו הוא יטלנו, ובין כך ובין כך נתנוהו לבני יתרו, ליונדב בן רכב, שנאמר ובני קיני חתן משה עלו מעיר התמרים וגו'. [ועיין עוד בזה ברמב"ן ריש יתרו (ד"ה אבל בימי שאול), ובאור החיים בהעלותך, י, כט], וברש"י ורד"ק בספר שופטים (א, טז).

' בייטב לב פרשת ויחי: ויאמר יִשְׂרָאֵל אֶל יוֹסֵף רֹאֵה פְנֶיךָ לֹא פִלַּתְּ, וְהִנֵּה הָרָאָה אֹתִי אֱלֹקִים גַּם אֶת זֶרְעֶךָ. יש



טייטשט ער [דברי הפסוק בפרשת ויחי] (מח, יא) וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל יוֹסֵף, יִשְׂרָאֵל הָאֵט געזאגט פֿאַר יוֹסֵף, רָאָה פֿניָךְ לֹא פִלְלֵתִי, אִיךְ הָאָב נישט געקלערט שוין צו זען דיין פֿנים, וְהִנֵּה הִרְאָה אֹתִי אֱלֹקִים גַּם אֶת זִרְעֶךָ, השם יתברך האָט מיר געוויזן דיינע קינדער.

יז

והקשה דלכאורה היה צריך לומר וְהִנֵּה הִרְאָה לִי, ולמה אמר הִרְאָה אֹתִי, דמשמע שהראה את יעקב לאחרים זאָגט ער, [דהנה לכאורה קשה] פֿאַרװאָס שטייט נישט הִרְאָה לִי. [והלא] ער זאָגט דאָךְ מ'הָאָט [פֿאַר] 'מיר' געוויזן, [און] 'אֹתִי' איז דאָךְ טייטש ער אַליין [איז געוויזן געוואָרן, וכענין לשון הפסוק] 'אֹתִי' וְאֵת שֵׁר הָאֲפִים [מקץ מא, י]. איבעראַל אַז מ'איז מִזְכִּיר 'זיך' זאָגט מען אֹתִי, [אַבער] אַז מ'הָאָט [פֿאַר] 'מיר' געוויזן, הָאָט ער געדאַרפֿט צו זאָגן הִרְאָה לִי. אֹתִי איז דאָךְ טייטש מ'הָאָט מִיךְ [אליינס] געוויזן [לאחרים, און] ס'איז דאָךְ נישט אַזוי געווען, דער מִכָּן איז דאָךְ געווען אַז מ'הָאָט [פֿאַר] 'אִים' געוויזן.

יח

ומפרש כי על יוסף נאמר שהיה זיו איקונין שלו דומה ליעקב, ויעקב מסר לו יעקב כל מה שלמד משם ועבר. וכשירד יוסף למצרים חשש יעקב פן נתרשל יוסף בתוך טומאת מצרים, ונאבד ממנו צורתו של ישראל סבא שהיה עליו בעת למדו אצלו זאָגט דער זיידע זכרוננו לברכה אין ייטב לב, [אויף] יוסף הצדיק שטייט דאָךְ בֵּן זָקֵנִים הוּא לוֹ, [ופירש"י] שהיה זיו איקונין דומה לו, ער האָט געהאַט דעם פֿנים פון יעקב אבינו.

[והנה] ער יעקב אבינו איז נישט געווען באַרואיגט [כששמע שיוסף הוא במצרים, כי חָשַׁשׁ שְׂמָא נִשְׁתַּנָּה שֵׁם בְּהִשְׁתַּקְעוֹ בְּמִצְרַיִם]. אפילו מ'הָאָט אים געזאָגט יוסף איז אַ צִדִּיק, אַזוי ווי ער איז [טאַקע] געווען, זיי זענען צוריקגעקומען [פון מצרים און אים געזאָגט] עוֹד יוֹסֵף חַי, [דהיינו אַז] ער איז אַ צִדִּיק און פֿירט זיך בְּדֶרֶךְ הַתּוֹרָה^א. הָאָט ער [אַבער] געוואָלט זען צי ער טראָגט נאָךְ דעם פֿנים וואָס ער האָט געהאַט ווען ער איז געווען נעבן אים.

[ולכן] ווילאַנג ער האָט נישט געזען אַז ער טראָגט 'דעם' פֿנים, איז ער נישט צופֿרידן געווען.

יט

ולוה לאחר שראה בפני יוסף שהוא צדיק, שמח יעקב ואמר אַמּוּתָהּ הַפֶּעַם אַחֲרֵי רְאִיתִי אֶת פֿניָךְ, שאני רואה על צורת פניך כי עוֹדָךְ חַי, שהוא בחינת צדק

איבערדעם [לאחר שראה יעקב את יוסף] הָאָט ער געזאָגט אַמּוּתָהּ הַפֶּעַם אַחֲרֵי רְאִיתִי אֶת פֿניָךְ [כי עוֹדָךְ חַי, איך קוק אָן דאָס פֿנים דיינס, אַז דו האָסט דיך נישט פֿאַרלוירן].

לדקדק דהיה ראוי לומר הִרְאָה לִי, מה זה דקאמר 'אֹתִי'. גם אומרו 'אֶת' [וְרָעָךְ], שפת יתר. ◦ ונראה לי על פי מה שכתב רש"י על הפסוק (לו, ג) כי בן זָקֵנִים הוא לו, שכל מה שלמד מִשֵּׁם וְעֵבֶר מסר לו, דבר אחר שהיה זיו איקונין דומה לו. ועיין בספרי ישמח משה (בפרשת ד"ה כי בן) ששני הפירושים עולים בקנה אחד, מחמת שהיה לו זיו איקונין שלו, ואת השרטוטין שהיה ליעקב הראוי למסור לזה רזי תורה, לכן מה שלמד מסר לו. נמצא שהיה ליוסף קלסתר פניו ותוארו של יעקב. ◦ וזהו שאמר (ויגש מו, ל) אַמּוּתָהּ הַפֶּעַם אַחֲרֵי רְאִיתִי אֶת פֿניָךְ המיוחד לך, כי עוֹדָךְ חַי, בחינת צדיק הנקרא חַי (וזהו מקץ קצנא). כי חש פן מחמת זוהמת מצרים בהשתקעו שם, אולי נשתנה תואר פניו, וצלם אלקים שהיה עליו דמות דיוקנו של יעקב וכו'. ◦ וזהו שאמר לו רָאָה פֿניָךְ לֹא פִלְלֵתִי, כי חָשַׁשְׁתִּי אולי נשתנה [פניך] מכח איוזה חטא חלילה, וְהִנֵּה הִרְאָה 'אֹתִי' אֱלֹקִים, היינו את עצמי דמותי וצלמי [הראה אליקום], לא מבעיא עֲלֵיךְ, אלא גם אֶת זִרְעֶךָ, עַם זִרְעֶךָ, שגם הם יש להם דמות דיוקנו של יוסף הדומה ליעקב, וזהו. ◦ ופִּגְלִלוּתִי אִמּוּתִי פִּירוּשׁ זֶה לִפְנֵי מוֹרֵי זָקֵנִי [היִשְׁמַח מִשָּׁה] זֶה"ה, וְקָלְסוּ.

^א ועיין מה שביאר רבינו בזה באורך בשבת שאחריו בס"ג ויגש תשט"ו [לשון קדשו קנטרס יא], ובעוד דרושים.



ביסט געווען אין מַצְרִים, און דו האָסט די זעלבע פֿנים וואָס דו האָסט געהאַט ווען דו ביסט געווען ביי מיר. דעס באַרואַיגט אים, און דעס גיט אים חיות.

כ

וזה שאמר לו קודם מותו, ראה פֿניך לא פֿללתי, שכבר לא חשבתי לראות את צורתו ופנים שלי על פניך, והנה הִרְאָה אותי אֱלֹקִים גַּם אֶת זַרְעִךָ, שלא רק עליך ניכר צורתך, אלא גם על זרעך ניכר צורת וקדושת ישראל סבא זאָגט ער [בִּיטב לב, דזהו גם ביאור הכתוב] וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל יוֹסֵף, רֵאָה, [אז] 'איך' זאָל געזען ווערן, פֿניך אויף דיין פֿנים, [לא פֿללתי, דעס] האָב איך אויך שוין נישט געקלערט. [אז דו] ביסט אין מַצְרִים, און זאָלסט נאָך אַרום טראָגן 'מִיין' פֿנים. והנה הִרְאָה אותי אֱלֹקִים, צום סוף מ'ווייזט מִיך [פון הימל, אז] מ'זעט 'מִיין' פֿנים, גַּם אֶת זַרְעִךָ, אויף די קינדערלעך [מנשה ואפרים] זעט מען אויך מִיין פֿנים, דעס האָב איך [אדוואַר] נישט גערעכנט.

און מיט דעם האָט ער זיך [בארואַיגט], דאָס האָט אים געגעבן דעם חיות, דאָס האָט אים אַלדינגס געגעבן.

כא

אזוי ברענגט דער ייטב לב.

[און] ער ברענגט [אז] ער האָט עס געזאָגט פֿאַרן ישמח משה, וְקִלְסִיהָ יִי.

כב

וביאר הענין, עיקר דאגתו של יעקב היה על דורות העתידים שיתקיימו בדרך ישראל סבא, שהוא דרך ה' בשמירת וקיום התורה. ולכן נתיירא מאוד בבוא יוסף למצרים, ואחר כך באו לשם גם אחיו וזרעם, כי שמא יתחברו עם המצריים ודרכיהם, ולא יתקיימו בדרך ה' מבלי שינוי, אשר אז יש חשש שח"ו לא יעלה בדרושתיהם כמו שעלתה בדרות הגרים שגיררו האבות. כי העיקר המבטיח את קיום הדורות, הוא רק כשמחנכין אותם לתורה ועבודה מבלי שום פשרה ושינוי, וכמו שרואין בחוש במדינתנו אשר זה היה עיקר הגורם לירידת הדורות [ולבאר יותר] וואָס איז דאָס ענין.

[דהנה] יעקב אבינו, ער האָט דאָך געוואָלט אַהערשטעלן אַ דור [באופן] ס'זאָל בלייבן אידן אַ נַצְחִיּוּת, אַזוי ווי ס'איז [געווען לבסוף]. ער האָט דאָך געזען [אז] פון די גֵרִים, האָט ער דאָך געזען וועט זיך אויסלאָזן [אז] ס'וועט נישט 'אויסהאַלטן'.

[ולכן] האָט ער זייער מורא געהאַט, ער וועט דאָ קומען קיין מַצְרִים, איז מען נישט 'געזעקט' [בלויז מיט דעם] אַז 'ער' [האב בעצמן] פירט זיך עַל פִּי הַתּוֹרָה. ס'איז טאַקע חָשׁוּב, ביי יַעֲקֹב'ן איז געווען אַ חֲשִׁיבוֹת די גֵרִים אויכעט, - כּאָטשיג ס'האָט נישט אויסגעהאַלטן [אויף ווייטער], - [אז] 'ער' פירט זיך עַל פִּי הַתּוֹרָה. אָבער [עיקר דאגתו היה] וויאָזוי בין איך געזיכערט אַז ס'וועט אויסהאַלטן ווייטער [ביי] די 'קינדער', פֿאַר דורות. [כשהם באים עתה למצרים] אַז ס'איז מעגליך זיך אויסצומישן מיטן גוֹי. [ולא יארע להם כמו שאירע אצל הגרים שגיררו האבות].

כג

ולענין מצב דורינו:

בעונינו הרבים, דאָס זעט מען דאָך [היינט], וואָס דאָס קאָן ברענגען [אם מתחברין עם הגוים, ומתערבין בדרכיהם].

י' והבן כי הדברים מתאימים על הייטב לב בעצמו, וראויים הדברים למי שאמרם, שהיה עליו תואר ודמות קדושת זקינו הישמח משה, וכל מה שלמד מסר לו שהיה תלמידו המובהק, ושפיר קלסיה הישמח משה. [וכן העירו צדיקים וזקני החסידים על רבינו, שהיה כדוגמת הייטב לב בכל ענייניו].



וואָס ברויך מען מער, מ'זעמיר דאָ אין אַזאַ מדינה [באמעריקע, שהוא כדוגמת ערות מצרים].

די אלע² האָבן געהאַט טאַטעס און זיידעס, יראים ושלמים. די קומען נישט אַרויס חלילה פון [שוואַכע זיידעס]. דאָס ווייסט יעדערער, דאַרף מען דאָך נישט צו זאָגן, די האָבן אַמאָל געהאַט [גרויסע זיידעס].

אַמאָל זענען דאָך געוועזן 'אלע אידן' גוט און שיין.

[און] וויאזוי האָט זיך דאָס 'געריקט'.

[נאָר דער תירוץ איז, ווייל אפילו נאָר] 'אַביסעלע' אַז מ'לאָזט נאָך, - ס'איז שוין ידוע, - אַז מ'קאָן זיך אויסמישן, מ'קאָן זיך צוגלייכן [צום גוי, שאָרט עס פאַר די דורות עד כדי כך]³.

כד

[והדרך לגדל דורות המתקיימים בדרך ישראל סבא, הוא רק] אַז מ'לאָזט נישט נאָך, און מ'האַלט זיך 'פעסט'.

[באופן זיך נישט אויסמישן מיטן 'גוי', און נישט מיטן 'דרך' פונעם גוי.

כה

ווי דער רמב"ם זאָגט¹⁰ [אויפן לאו פון] וּבְחֻקֵּיהֶם [לא תלכו] (אחרי יח, ג) פאַרוואָס טאָר מען נישט גיין אָנגעטון [כמו הגויים], וואָס שפּילט דען דאָס אַ ראָלע?

זאָגט דער רמב"ם, [ווייל] פון 'דעם' [מענטש] וואָס מ'טאָר זיך נישט [אַפּ]לערנען,

² 'אַמעריקאַנער אידן' שבאו לכאן בדורות שעברו, שרוב בניהם ודורותיהם נשתקעו ונתדרדרו בעוה"ר.

³ ו"ל רבינו בשו"ת דברי יואל (סוף סימן ע): והמבחיין במצב העולם, יראה כי רוב הפירצות והפרת הדת ירדה לעולם על ידי רוב הקולות שנעשו כדי לתקן את הפורצים שאינם צייתים באופן אחר, והסוף הוא שהפורצים לא נתקנו, אלא אדרבה נתרבו הפירצות מחמת רוב הקולות והיתרים, שעבירה גוררת עבירה, ונתקלקל הכל, עד שבא לידי שִׁנְחַת התורה. והרבה יש לְדַבֵּר בזה, אלא שאין להאריך כל כך על הנייר, והמשכיל על דָּבָר יראה שכן הוא. - ועוד כתב רבינו שם (סימן סד, ד"ה ומה שאומרים): הנה זהו דרך כל מהרסי הדת שמתחילין כן, לעשות פשרות לשם שמים, כדי להמשיך גם קלי הדעת לקיום התורה. אבל האמת הוא שעל ידי פשרות וקולות כאלו, יורדין מטה מטה בכל פעם יותר, עד שלבסוף תפוג תורה ח"ו, וכך דרכו של היצר הרע, היום אומר לו עשה כך ולמחר אומר לו עשה כך, עד שיאמר לו לך עבוד עבודה זרה (שבת קה:). ואין זה דרכיכם ודרך כל יראי ה', כי אין זה האחריות מוטל עלינו, לעמוד על השמירה לעשות הכל כתורה וכהלכה על צד היותר טוב. [ועיין בחובת הלבבות (יחוד המעשה, פ"ה. וחשבון הנפש, פ"ג סוף חשבון חינוך שם)].

¹⁰ ברמב"ם (עבודה זרה יא, א): אין הולכין בחקות העובדי כוכבים, ולא מדמין להן, לא במלבוש ולא בשער וכיוצא בהן, שנאמר (קדוש ים, כג) וְלֹא תִלְכוּ בְּחֻקֵּי הַגּוֹיִם, ונאמר (אחרי יח, ג) וּבְחֻקֵּיהֶם לֹא תִלְכוּ, ונאמר (ראה יב, ל) הַשֹּׁמֵר לִפְנֵי תִנְקֶשׂ אַחֲרֵיהֶם. הכל בענין אחד הוא מזהיר, שלא יִדְמֶה להן, אלא יהיה הישראל מובדל מהן, וידוע במלבושו ובשאר מעשיו, כמו שהוא מובדל מהן במדעו ובדעותיו. וכן הוא אומר (ויקרא כ, כו) וְאַבְדֵּל אֶתְכֶם מִן הָעַמִּים. לא יִלְבֹּשׁ במלבוש המיוחד להן, ולא יִגְדֵּל ציצית ראשו כמו ציצית ראשם וכו', כדרך שעושים הן, ולא יבנה מקומות ככנין היכלות של עכו"ם כדי שיכנסו בהן רבים כמו שהן עושין, וכל העושה אחת מאלו וכיוצא בהן לוקח. [ועיין גם בספר החינוך (מצוה נא-רב, ובמנחת חינוך שם)].

ועיין בדברי יואל שופטים (תנינא עמוד לו) שהביא דברי הרמב"ם אלו, ועל זה מוסיף ו"ל: וביאור דבריו נראה, דמכיון שצוותה התורה שלא ילמדו מהם, שנאמר הַשֹּׁמֵר לִפְנֵי תִנְקֶשׂ אַחֲרֵיהֶם וגו', הוא מוכרח גם כן שלא ילכו בחקותיהם ולא יתדמו להם כלל. כי באם הולכים בחקותיהם, הרי על ידי זה ילמדו מהם גם שאר דברים. • והיוצא מזה, שהשמירה מללכת בחקות הגוי הוא מצוה יסודית, שלא יתערבו ולא יטמעו ח"ו עמהם. וכמו שרואין בחוש מעשים בכל יום, שיש כאלו שנתגדלו על דרך התורה, ואף לומדים עדיין, ולפי ראות העין מתנהגים כשורה, ופתאום נודע שנטמא ונטמע רח"ל. והסיבה הוא דמכיון שאין מובדלין ומופרשיין ומשוניים מהם לגמרי בתכלית הריחוק, הרי לצד ההתקרבות שיש ביניהם דין גרמא בנזקין רח"ל. ולכן אי אפשר לגדל דורות ישרים אלא באופן זה, להיות מובדל ומופרש מהם לגמרי, שיהיה הצלם אליקים על בנינו ודורותינו בתואר יהודי, כמו שהיה אצל אבותינו, ואז יש תקוה לאחריתם. - ועיין עוד בדברי יואל וירא (עמוד תמג).

ועיין עוד מה שהאריך רבינו בענינים אלו בדברים כדרכונות מוצ"ש ויצא תשט"ז (לשון קדשו מב,

ובחידושי תורה תשט"ז ולמסיבות).



טאָר מען נישט 'גיין' (מלוּבש) אַזוי ווי יענער, און 'אויסזען' אַזוי ווי יענער, וואָרן [אם יתדמו לו] וועט מען זיך שוין ממילא לערנען [מדרכיו]. דאָס קומט נאָך [מאיליו].

כו

ולכן שמח יעקב כשראה שגם בני בניו, נושאין הצלם אלקים וצורת יעקב על פניהם, שבוה היה בטוח שלא נתערבו בדרכי הגוים, וע"ז יהיה קיום להמשך הדורות

איבערדעם יעקב אבינו אז ער האָט געוואָלט זיין געזיכערט [זא] ס'וועט זיך ציען דורות [ערליכע], האָט ער אָנגעקוקט דאָס פֿנים.

איבערדעם האָט ער געזאָגט וְהָיָה הָרָאָה 'אֲתִי' אֲלֵקִים גַּם אֶת זֶרְעָךָ, [שבוה היתה שמחתו ושלוחו, ווייל] מיט דעם איז ער געווען 'געדעקט' טי.

כז

הַיּוֹצֵא לָנוּ מִזֶּה [שעיקר דאגתו של יעקב היה על קיום הדורות, שילכו בדרך ה'].

(וההמשך לזה להלן מן אות לז)

כח

ביאור דברי רש"י: ביקש יעקב לישב בשלוה, קפץ עליו רוגזו של יוסף

קען זיין [בביאור דברי רש"י בפרשתן] ביקש יעקב לישב בשלוה, קפץ עליו רוגזו של יוסף. ער האָט געוואָלט זיצן בַּשְּׁלֹוּה.

כט

קושיא ח

לפי מובן הפשוט דמשמע שלבסוף לא ישב בשלוה בעולם הזה, לפי זה יוקשה דהלא רצון יראיו יעשה, ולמה באמת לא מילא ה' שאלתו שיוכל לישב בשלוה

ח) לכאורה [הלא] רצון יראיו יעשה (תהלים קמה, יט), וואָס עפעס ווייל ער האָט געוואָלט זיצן בַּשְּׁלֹוּה [לכן קפץ עליו רוגזו של יוסף].

[ובפרט כי] האָט ער דען געברויכט האָבן שְׁלֹוּה עפעס חלילה חס ושלום אויף תּאֲוֹת? אויף גִּשְׁמִיית? [והלא] יעקב אבינו האָט דאָךְ געמיינט [נאָר] פּאָר'ן רִצּוֹן הַבּוֹרָא בְּרוּךְ הוּא. איז דאָךְ [די מדה אז] רִצּוֹן יִרְאִיו יַעֲשֶׂה, נו פאָרוואָס האָט מען אים דאָס נישט געגעבן.

ל

קושיא ט - מתוך הדרוש

ט) [וגם מהו הלשון "רוגזו" של יוסף, ולא אמר "צער" של יוסף]. (התירוץ בדברי רבינו, באות מב)

לא

קושיא י - מתוך הדרוש

י) [גם להבין מה שרמזה התורה ענין שביקש לישב בשלוה וכו', דייקא בכאן בפסוק זה, שדרשו ממנו ענין מה שגיייר גרים כאביו]. (התירוץ בדברי רבינו, באות לה)

לב

הקדמה לישוב קושיא י

מה שביקש יעקב לישב בשלוה בעולם הזה, הוא בכדי שיוכל לקרב את אחרים לדרך ה'

נאָר [לדרכינו] קאָן זיין דאָס איז טאָקע דער פֿשט.

ער האָט געוואָלט זיין באַרוואַיגט צי ס'וועט עפעס ציען זיך, צי ס'וועט זיין אַ דור פון אידן וועט פון אים אַרויסקומען.

נו דאָ האָט ער דאָך מוֹרָא געהאַט וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִגְנֵי אָבִיו [שגיייר גרים כאביו,

וראוי שלא יהיה קיום מדורותם לבסוף, וכדיבואר עוד להלן. ולכן כשקפץ עליו רוגזו של יוסף, בזה נגרם לו השלוח על דאגתו, וכדיבואר להלן.

לג

קודם קען זיין (הכוונה במה שביקש יעקב שלוח בעולם הזה, ומה שנרמז זה בכאן בפסוק) **וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִגְרֵי אָבִיו** (קדושי א').

לד

והוא על דרך שכתב בייטב לב מפרש הפסוק למען אשר יצוה את בניו וגו' ושמרו דרך ה' וגו' למען הביא ה' על אברהם, על פי דברי הרמב"ם דאף שצריך לעבוד שלא על מנת לקבל פרס, מ"מ בשמלמדין הקטנים ונשים וכלל עמי הארץ, אין מלמדין אותן אלא לעבוד מיראה, מכח שכר ועונש, עד שתרבה דעתן ויעבדו מאהבה. ולכן גם אברהם כשחינך את בניו ובני ביתו, חנך אותם תחילה בדרך זה שהוא על מנת לקבל פרס.

[דנהה] ס'שטייט, - [דעס] שטייט אויכעט אין ייטב לב, - פי ידעתי למען אשר יצוה את בניו וגו' ושמרו דרך ה' וגו' למען הביא ה' על אברהם את אשר דבר עליו. [ווייל] דער רמב"ם זאגט, כְּשֶׁמְחַנְכִין אֶת הַקְטָנִים מִזֶּה מֵעַן זֵי מְחַנְךָ זֵיין אפילו על מנת לקבל פרס.

י בייטב לב במדבר (ד"ה מדרש ע"פ הקרב): כי ידוע דברי הוזהר (לך ע"ט): ויִדְרֹךְ עַד דֶּן (לך יד, יד), האי זכאָה בעי למִדְרֹךְ בְּתַר חֲבִיבָא, וְלִהְיוֹדֵעַ לְהוֹן דִּינָא דְהָאֵי עֲלָמָא וְדַעֲלָמָא דְאֵתִי וְלֵאמָר יְהִיב דְּמִיכּוּ לְעִינֵיהּ בִּימְמָא וְבִלְיָלִיא עַד דְּאוּכַח לֹון לְאַנְוִן חֲבִיבִין, וְאַתִּיב לֹון בְּתִיבְתָא לְגַבִּי קִדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. מה כתיב וישב את כל הרכוש, אתיב לון בתיבכתא שלימא דקרא יאות. וכן מצינו באברהם, שנאמר למען אשר יצוה את בניו וגו' ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט למען הביא ה' על אברהם וגו'. ולכאורה זה הו' על מנת לקבל פרס. אבל יובן על פי האמור ברמב"ם סוף הלכות תשובה (י, ד-ה), וגדולי חכמים הוזהירו (אבות א, ג) אל תהיו כעבדים המשמשים את ה' על מנת לקבל פרס, אלא מפני שראוי לשמשו, כלומר לעבדו מאהבה, וכל העוסק בתורה ומצוות בשביל שכר או מיראת עונש, הרי זה שלא לשמה, ואמרו חכמים (פסחים נ:): יעסוק אדם בתורה אפילו שלא לשמה שמתוך כך בא לשמה, לפיכך כשמלמדין הקטנים ונשים וכלל עמי הארץ, אין מלמדין אותן אלא לעבוד מיראה, מכח שכר ועונש, עד שתרבה דעתן ויעבדו מאהבה, עד כאן דבריו. ולכן הרוצה להוכיח לרבים עמי הארץ להרגילם לעבודה, צריך להוכיחם בשבת מוסר מכח שכר ועונש, שזה השעור להכניסם לדרך עבודה, עד שתרבה דעתן לעבוד מאהבה וכו'. אבל הם בעצמם עובדים מאהבה, כאמור.

ובייטב לב שופטים (ד"ה א"י וקרא בו): וזה מדתו של אברהם אבינו, שנקרא אברהם אֲבִי (ישעי' מא, ח), שהכניס רבים תחת כנפי השכינה, וכדכתיב פי ידעתי למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' וגו' למען הביא ה' על אברהם וגו'. ולכאורה נראה שזה עבודה פחותה על מנת לקבל פרס. אבל הענין מבוואר בספרים הקדושים, כי אברהם בעצמותו עבד מאהבה ויראת רוממותו יתעלה, ולפי מדרגתו היה גבוה מכל עם מרוב דבקותו בה' אלקיו, ולא היה באפשר לו לקרב הרוחקים ופחותי ערך אל עבודתו יתברך בלתי על ידי שהשפיל עצמו ממדרגתו למדרגה פחותה לפי ערכו, שהיה מעורר לבבם לעבודת ה' מכח אהבת שכר ויראת עונש. אחר זה העלה אותם מעלה מעלה, ללמדם אהבה ויראת רוממותו יתעלה. וכמו שכתב הרמב"ם סוף הלכות תשובה אמרו חכמים לעולם יעסוק אדם בתורה אפילו שלא לשמה שמתוך וכו', לפיכך כשמלמדין את הקטנים ואת הנשים ועמי הארץ אין מלמדין אותם אלא לעבוד מיראה וכדי לקבל שכר, עד שתרבה דעתם וישיגוהו וידעוהו ויעבדו מאהבה, עכ"ל. וזהו שאמר הכותב פי ידעתי, למען [שהוא] משפיל עצמו מבחינתו הרמה, אשר יצוה את בניו וגו' ושמרו דרך ה' וגו' למען הביא וגו', להדינו בשביל קבלת פרס, והפכו יראת העונש. וזה עצמו מה שאמר ז"ל, לעולם, כלומר בשביל העולם, לקרוב לעבודתו יתברך שמו, יעסוק אדם בתורה ומצוות אפילו שלא לשמה, לחנכן בזה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה, רצ"ל שמתוך שמלמדין בשביל שכר ועונש הנקרא שלא לשמה, בזה עצמו הוא בא לשמה, שכונתו בזה לשם ה'. ולא מלבי אני אומר פירוש זה, אלא שכן הביא המאמר עינים שם (ישמח לב, מס' פסחים סוף ד"ה אמר ר"י) פירוש מאמרם ז"ל בשם רבו [נהגיד ממעוררש] ז"ל, אך בשינוי קצת, עיי"ש.

ועיין עוד בייטב לב נח (ד"ה א"י צדיק תמים): היינו על דרך דכתיב באברהם פי ידעתי למען אשר יצוה את בניו וגו' ושמרו דרך ה' וגו' למען הביא ה' על אברהם את אשר דבר עליו. והדבר פלא, כי הרי זה נראה ח"ו כעבודה פחותה, על מנת לקבל פרס. ומתוך מה שכתב בהקדמה של הספר (שו"ת) חתם סופר להגאון מפרעסבורג זלה"ה (חלק י"ד, ד"ה נחזור), למדנו תירוצו לזה. כי באמת אברהם אבינו ע"ה היה עובד שלא על מנת לקבל פרס, אך התלמידים היו כל כך במדרגה פחותה, עד שהוצרך להכניסם לאט לאט, ובתחלה הרגילים על מנת לקבל פרס, וכל כך היה משפיל את עצמו ממדרגתו הגבוהה אל מדרגה הנמוכה, ללמוד עם קצרי דעת כדי שיעבדו על מנת לקבל פרס, ומתוך כך יכניסם אחר כך תחת כנפי השכינה, עד כאן דבריו ז"ל, ודפח"ח. [וועיין זה בשם הרמב"ם, גם בייטב לב פרשת מקץ (ד"ה עוד יחבא שלשה)].



זאָגט ער [בייטב לב, דבזה מתורץ מה שקשה בהפסוק, וכי לכאורה] האָט ער דען נאָר געדינט דעם אייבירשטען 'למען' ה'ביא ה' על אַבְרָהָם [וגר', שהוא על מנת לקבל פרס].
[אבל לדברי הרמב"ם ניחא, כי לכן] זאָגט ער [ברישא דקרא] 'למען אָשֶׁר יִצְנֶה' אֶת בְּנֵיו וְאֶת בִּיתוֹ אַחֲרָיו, [ווייל] אַז ער ברויך 'יענעם' צוציען"ט [לתורה ועבודה, אַז יש להתחיל עמהם להרגילם בשביל קבלת שכר, עד שיעבדו מאהבה עבודה תמה ושלילה, וכמבואר ברמב"ם] ..

לה

ישוב קושיא י

ועל דרך זה נאמר כאן וישב יעקב, שביקש לישב בשלוח בעולם הזה, כדי לקרב אחרים לעבודת ה', ולכן אמר כאן פֶּאֶרְץ "מְגוּרֵי" אָבִיו, שבוה נרמו ענין הגרים שגידו האבות, בכדי לבאר למה ביקש יעקב לישב בשלוח

[ובזה יבואר לדרכינו המשך הפסוק על פי מה שדרשו ביקש יעקב לישב בשלוח].

[זאָגט] דער פסוק, פֶּאֶרְוּוֹאָס אִיז אִים אַזא גרויסע נפקא מינה דעס אַלעס [לרצות בשלוח בזה העולם השפל], זאָגט ער פֶּאֶרְץ "מְגוּרֵי" אָבִיו, [וכמו שדרשו במדרש "מְגוּרֵי" אָבִיו, שהיה מגייר גרים, ולכן יען כי] ער האָט דאָךְ געוואָלט צוציען אידן, און צו דעם פעלט אויס [להתחיל בכוננת שלא לשמה, ולכן] האָט אִים אויסגעפעלט אַ שטיקל שְׁלֹוּה [בעולם הזה, שעי"ז יוכל להמשיך לבם לתורה ועבודה].

לו

הקדמה לישב קושיא ח-ט (באופן ראשון)

(עד אחר אות מא)

[אמנם לדרכינו דלעיל] קאָן זיין [עוד באופן אחר לבאר מה שביקש יעקב לישב בשלוח, ולבאר גם מה שרש"י מסיים על זה] קפץ עליו רוגזו של יוסף.

לו

דאגתו של יעקב היה על קיום הדורות הבאים, האץ יתקיימו במצרים שהוא ערות הארץ, ובפרט לאחר שהבין שבני הגרים לא יתקיימו, ונתיירא שמא יתחברו בניו עמהם, ולא יעלה סופם כמותם ח"ו

קאָן זיין, [ווייל] יעקב אבינו האָט דאָ מוֹרָא געהאַט, ער איז קיינמאָל נישט געווען באַרואיגט, [מדאגתו] וואָס וועט זיך דאָ טון [בהמשך הדורות].

י" ברמב"ם סוף הלכות תשובה (י, ה). ולשונו מובא לעיל בתוך לשון הייטב לב.

ועיין עוד בפירוש המשניות בסנהדרין (י, א. ד"ה וכת חמישית) שהאריך שם הרמב"ם בביאור ענין זה [ונדבריו שבספר היד הם כקיצור מדבריו שם], וז"ל: שים בדעתך, כי נער קטן הביאווהו אצל המלמד ללמדו תורה, וזהו הטוב הגדול לו לענין מה ששיג מן השלימות, אלא שהוא למענו שְׁנִי וחולשת שכלו אינו מבין מעלת אותו הטוב וכו', ולפיכך בהכרח יצטרך המלמד שהוא יותר שלם ממנו, שיזר אותו על הלימוד בדברים שהם אהובים אצלו לקטנות שנותיו, ויאמר לו קרא ואתן לך אָגוּזִים או תָּאֲנִים ואתן לך מעט דָּבָשׁ וכו'. וכשיגדיל ויחזיק שכלו יִקָּל בעיניו אותו הדבר שהיה אצלו נכבד מלפנים וכו', ויאמר לו מלמדו קרא ואקח לך מְנַעֲלֵי יָפִים או פְּגָדִים תְּמוּדִים וכו', וכאשר יהיה שָׁלֵם בשכלו יותר ויתבזה בעיניו זה הדבר גם כן, ישים נפשו למה שהוא גדול מזה, ואז יאמר לו רבו למד פרשה זו או פרק זה ואתן לך דִּינָר אֶחָד או שְׁנֵי דִּינָרִין וכו', ואותו הממן אצלו נכבד מן הלימוד, לפי שתכלית הלימוד אצלו הוא שיקח הזהב שהבטיחוהו בו, וכשיהיה דעתו גדול [יותר] ונקלה בעיניו זה השיעור וכו', ויאמר לו רבו למד כדי שתהיה ראש ודָּיִן ויכבודך בני אדם ויקומו מפניך כגון פלוני ופלוני, והוא קורא ומשתדל כדי להשיג מעלה זו ותהיה התכלית אצל מלמדו שיכבדו אותו בני אדם וינשאוהו וישבחו אותו. ○ וכל זה מוגנה, ואמנם יצטרך למיעוט שָׁכָל אדם, שישם תכלית החכמה דבר אחר וזולתי החכמה וכו', ועל לימוד זהו אומרים חכמים שלא לשמה, כלומר שיעשה המצות וילמוד וישתדל בתורה 'לא לאותו הדבר בעצמו', אלא בשביל דבר אחר. והזהירו החכמים על זה, ואמרו (אבות ד, ה) אַל תַּעֲשֶׂה עֲטָרָה לְהִתְגַּדֵּל בָּהֶם, וְלֹא קִדְרֵם לְחִפּוֹר בָּהֶם. והם רומזין למה שביארתי לך, שאין לשום תכלית החכמה לא לקבל כבוד מבני אדם, ולא להרויח מִמּוֹן, ולא יתעסק בחזרת השי"ת להתפרנס בה, ולא תהיה אצלו תכלית לימוד החכמה אלא לדעת אותה בלבד, וכן אין תכלית האמת אלא שידע שהוא אמת, והתורה אמת, ותכלית ידיעתה לעשותה.

ועי' בזה בחובת הלכות שער הבטחון (פ"ד, ד"ה ומהם השעם).

י" חסר כאן מעט על הירקאָרדינג, ושלם מהנדס בחידושי תורה למסיבות. ועי' בזה בדברי רבינו בליל ש"ק וישב תשי"ז (נדפס בחידושי תורה תשי"ז).

קודם ווייל מ'האָט מוֹרָא פֿאַר זיך אַליין [אָפּ מבלי חשש התחברות הגרים], אַזוי ווי מיט דעם מצב [שהיה במצרים שהוא ערות הארץ, ונתיירא האִיךּ יוכלו הדורות להתקיים שם]. איבערהויפט האָט ער דאָך געזען די גִּרִים [שהכניס הוא ואבותיו תחת כנפי השכינה, כי הסוף יהיה] ס'וועט נישט אויסהאַלטן. און מ'איז דאָך געווען 'צוזאַמען' [בניו עם הגרים, ולכן נתיירא] צי מ'זאָל זיך נישט מִחְבֵּר זיין [בניו עם בני הגרים שלא התקיימו אחר כך בדרך הישר, און] חלילה ס'זאָל זיך נישט מיט 'זיינע קינדער' אויך אַזוי אויסלאָזן, אַזוי ווי מיט די גִּרִים.

[וואָפּ שעכשיו רואה כי המצב] ס'איז טאַקע גוט און וואויל און פֿיין, [אַבער] ער האָט מוֹרָא [צי] ס'וועט זיך נישט אויסלאָזן [שלא יהיה קיום לדבר].

לח

והדבר המבטיח קיום הדורות, הוא שלא להוניח שום דבר, ולא לעשות שום פשרות. ואפילו כשרוצה לקרב את אחרים, מ"מ הוא עצמו לא יתפרה בשום דבר

נאָר וואָס איז דער עיקר [יסוד הקיום, להמשך הדורות]. דער עיקר איז, אַ איד אַז מ'ווייל זיך 'דערהאַלטן', טאָר מען נישט 'נאָכלאָזן', מ'טאָר נישט בִּטֵּל ווערן [לזרם העולם, סיי] וואו מ'איז. [און כּאָטש] מ'דאַרף יעדן צוציען, מִקְרֵב זיין [לדרך התורה]. פונדעסטוועגן טאָר מען נישט נאָכלאָזן [עבור זה], מ'מוז זיך האַלטן ביי זיינעם, אַז מ'לאָזט נישט נאָך [גאָרנישט]. [עיקר ההמשך, באות מב]

לט

ביאור דברי הרמ"א: וְאֵל יְבוֹשׁ מִפְּנֵי בְּנֵי אָדָם הַמַּלְעִיגִים עָלָיו בַּעֲבוּדַת ה' לכאורה למח צריך להוזהר על זה, ולמה לא יתנהגו בדרך הנוח לשמים ונוח לבריות, באופן שלא יהיה להם במה להלעיג עליו ווי איך האָב געזאָגט², דער ערשטער סימן איז אין שלחן ערוך (ארי"ח א, א), אין רמ"א, וְאֵל יְבוֹשׁ מִפְּנֵי בְּנֵי אָדָם הַמַּלְעִיגִים עָלָיו בַּעֲבוּדַת ה', מ'זאָל זיך נישט שעמען פֿאַר מענטשן וואָס זיי שפעטן פון אים אין עבדות ה'. [ולכאורה] פֿאַרוואָס זאָגט נישט דער רמ"א, [אַז] אידן וואָס דינען דעם אייבירשטען, זאָלן נישט טון אַזעלעכע זאַכן אַז יענער זאָל קאָנען פון דיר 'שפּעטן'. פֿאַרוואָס זאָגט מען 'דאָס' נישט אָן.

מ

און פֿאַרוואָס זאָל מען [טאַקע] שפּעטן פון אים. אַז ער איז אַ איד [וואָס] ער דינט דעם אייבירשטען [בין אדם למקום], אַז ער איז צו 'פולקאָמען'³ ביי יעדער געלעגנהייט מיט 'יענעם' אויך [בין אדם לחבירו]. און אויסענווייניג זעט מען נישט פון אים גאָרנישט [שלעכטס], און טאַקע אין פֿנימיות איז ער אָן ערליכער איד. נו וואָס ווייסט יענער 'צו לאַכן' פון אים.

מא

אלא מאי צריך לומר, דבהכרח הוא כך, שאם האדם מתנהג תמיד בדרך הישר מבלי פשרות, יתקש בדברים שהם נגד זרם העולם וילעגו ממנו, ולכן הוזהר הרמ"א שאעפ"כ הוא יעשה את שלו ולא יתפעל ממה שמלעיגים עליו אַלֵּא מאי מוז זיין, [כי] אַז מ'מוז טאַקע זיין אָן אָמַת'דיגער ערליכער איד [באופן] ס'זאָל 'אויסהאַלטן' [לדורות, איז בעל כרחך] שלאָגט מען זיך אָן אין אַזעלעכע זאַכן וואָס

² במסיבה מוצש"ש וישב תשי"ב (נדפס בחידושי תורה למסיכות, בהשמטות), ועיי"ש דברים כדרבונות בזה.

³ פירוש: מתנהג בשלימות.

י'ענער' איז נישט צופרידן, וואָס יענער וויל דערפון מ'לעג זיין.
און דער רמ"א זאָגט אונז אָן [אויף דעם, אַז] אַל יבֹּוש מפני בני אדם המלעיגים
עליו בעבודת ה'.

מב

ישוב קושיא ח-ט (באופן ראשון)

נו ער האָט דאָ מוֹרָא געהאַט, מ'וועט דאָ זיין צוזאַמען, און חלילה ס'זאל נישט
עפעס [מזיק זיין לדורותיו, שלא ילמדו מהגרים ולא יהא סופם כמותם חס ושלום].

מג

כשראה יעקב "רוגזו" של יוסף, האיד שהשכטים עם יוסף מתרגנים כשרואים זה על זה דברים שהם לדעתם שלא
כהלכה, בזה התנחם יעקב והיה לו השלחה שביקש עליו, כי מכיון שראה שהם מקנאים ומרגזים לדרך התורה מבלי
בפשרות, מזה ידע שיוכלו הדורות להתקיים כראוי

[ווען] ער האָט אָבער געזען יוסף מיט די ברודער [שהיו לוחמים זה עם זה עבור דעת
תורתם]. - ער זאָגט נישט קפֿץ עָלָיו 'צַעְרוּ' שֶׁל יוֹסֵף, נאָר 'רוֹגְזוּ' כב. - ער האָט געזען
יוסף מיט די ברודער, וואָס דאָ איז געווען די מחלוקה, [וואָס] דאָס איז דאָך זיכער אַז
זיי האָבן געמיינט לָשֵׁם שְׁמִים, זיי זענען געווען קדושי עֲלִיּוֹנִים. נאָר דאָס איז דאָך
אַלעס הויכע עֲנִינִים.

אָבער יהיה איך שיהיה [האָט ער פון דעם געזען ווי ווייט] מ'האָט נישט 'נאָכגעלאָזט'
[מדרך התורה לפי דעת תורתם], אפילו פאַר אייגענע ברודער, [און כאָטש] זיי האָבן
געוואוסט איינער פונעם אַנדערן אַז זיי זענען צדיקים, [אָבער וויבאלד יוסף הצדיק] ער
האָט געהאַט אַ שִׁטָה [דלדעתו לא עשו כהלכה], ער האָט מוֹרָא געהאַט ס'וועט שאַדטן צו
אידישקייט, האָט מען זיך נישט 'געלאָזט' [ומיחה בידם], און ס'איז געוואָרן [די מחלוקה
ביניהם], איבערדעם איז געוואָרן דער גרויסער 'רוֹגְזוּ' [בין יוסף והשכטים].

[וזה שאמר] קפֿץ עָלָיו 'רוֹגְזוּ' שֶׁל יוֹסֵף, [און] האָט ער געזען אַז די זענען אַזעלעכע
אידן וואָס זיי 'לאָזן נישט נאָך'. אפילו ווי ווייט ס'איז געווען, און וואָס מ'האָט אויף
זיך געהאַט איינער אויפן אַנדערן [שידעו שהם צדיקים, איז געווען דער] רוגזו שֶׁל יוֹסֵף.
דעם האָט אים שוין באַרואיגט, [ווייל פון דעם] האָט ער געזען ס'וועט אויסהאַלטן.
[וזה שכתב רש"י] ביקש יעקב לישב בשלחה, [ולכן מילא הקב"ה שאלתו, במה שהיה] קפֿץ
עליו 'רוֹגְזוּ' שֶׁל יוֹסֵף, [דעל ידי הרוגז בא לו השלחה].

מד

ישוב קושיא ח-ט (באופן שני)

איתא במדרש, כי שמעון ולוי אמרו על יוסף דעתיד זה להשיאם לבָּעָלִים, יען שראו
שעתיד לצאת ממנו ירבעם ואחאב, ולכן נמלכו להורגו עד שמכורו לבסוף

נאָר קען זיין [עוד באופן אחר].
[דהנה] דער מדרש זאָגט כב (פד, יד) [בפסוק וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל אָחִיו] הִנֵּה 'בַּעַל' הַחֲלָמוֹת
הַלְזָה בָּא (לו, יט), עתיד זה להשיאם 'לְבָעָלִים', [ווייל] ס'וועט פון אים אַרויסקומען
יִרְבְּעָם מיט אַחָאב [מבני אפרים, וואָס] זיי זענען אַרויסגעקומען פון יוֹסֵף'ן. [און]
דורכדעם איז געווען די שְׁנָאָה [גדולה כל כך, עד שאמרו וַעֲתָה לָכוּ וְנִהְרָגָהוּ].

²² שהרי היפוך לשון 'שלחה' הוא לשון 'צער', ולא לשון רוגז.

²³ בבראשית רבה (פד, יד): וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל אָחִיו הִנֵּה בַעַל הַחֲלָמוֹת וכו'. אמר רבי לוי, זה עתיד להשיאם לבעלים.
[פירש"י: עתיד לצאת מיוסף [מן] שְׁמַעְשָׂה את ישראל לַעֲבוֹד בְּעָלִים, וזה ירבעם. 'בַּעַל' דורש].

מה

נָאָר [אליבא] דער אַמֶת האָט מען געקוקט^{כ"ר} [נאָך] ווייטער, ס'איז דאָך אַרויסגעקומען [פון אים] משיח בן יוסף, און יהושע בן נון^{כ"ה}. נאָר זיי האָבן [דעמאָלטס] געקוקט אויף 'אַנדערע'. אָבער קודם [זעט מען פון דעם, אַז] 'זיי' האָט באַרירט [די 'עיתדות', ווען] זיי האָבן געזען [אַז] ס'וועט אַרויסקומען [פון אים] יִרְבֶּעם מיט אַחָאָב.

מו

ומזה רואין שהשבטים היו חכמים הרואים את הנולד, והביטו באחריות על כמה דורות שלאחר זה זעט מען דאָך [פון דעם, אַז] זיי האָבן געהאַט אַ קוֹק [אויף ווייטער, לדורות הבאים, און] מ'האָט זיך 'נישט באַגענוגענט' מיט דעם וואָס מ'זעט [אויף היצט] אַז ער איז אַ צִדִּיק, מ'האָט געקוקט וויאָזוי [וועט זיין בעתיד], וואָס ס'וועט אַרויסקומען פון אים, וויאָזוי וועלן אויסזען די שפּעטערע דורות.

[ומזה רואין עד כמה] מ'איז 'פּאַרזיכטיג'^{כ"ר} געווען, [און] טאַמער האָט מען געזען [אַז] ס'איז [דאָ עפעס] אַ דֶּרֶךְ - חלילה - וואָס ס'קאָן 'כאַפּן' די שפּעטערע דורות, איז געוואָרן אַ גרויסע רוגזָה.

מז

ולכן כששמע יעקב את רוגזו של יוסף, ושהיה עובר אחריות על דורות הבאים, אז היה לו השלוח שביקש עליו, כי באופן זה יוכלו הדורות להתקיים, כשרואים את הנולד בכל דבר נו [פון דעם 'רוגזָה'] האָט ער געזען [יעקב, אַז] על כל פנים יהיה איך שיהיה 'די אַרבעטן פּאַרזיכטיג', און מ'אַרבעט אַזוי [אַז] מ'זאָל זען אַז די נאָכקומענדיגע דורות זאָלן 'אויסהאַלטן'^{כ"ר}.

[און] 'דאָס' האָט אים געברענגט אַ שטיקל שְׁלוֹה, דעם האָט אים געברענגט אַ שטיקל באַרואיגונג, אַז ער האָט געזען אַז ס'וועט זיך 'דערהאַלטן' [די דורות]. [וזהו שכתב רש"י דלפי שביקש יעקב לישב בשלוה, מדאגתו על דורות הבאים, לכן קפץ עליו 'רוגזו' של יוסף, כי רוגז האחים עבור דאגת דורות הבאים, זה גרם ליעקב אותה השלוה שביקש עליה].

מח

ישוב הקושיות בענין הגרים שבימי האבות

הקדמה לישוב קושיא ו - בביאור החילוק בין בני יתרו לבני הגרים שבימי האבות (עד אחר אות קב)

לאָמיר צוקומען צו דעם, [לבאר] פאַרוואָס די גֵּרִים האָט נישט אויסגעהאַלטן.

מט

ביאור הפסוק: וַיַּחַד יִתְרוֹ

בפסוק זה דרשו חכ"ל שנעשה בשרו חרודין חרודין, והיינו דאמרי אינשי גיורא עד עשרה דרי לא תבוי ארמאה

^{כ"ר} פירוש: געדארפט קוקן.

^{כ"ה} וכדמצינו בפרשת ויחי, שמתחלה נאמר שם (מח, ה) וַיָּבֹא יִשְׂרָאֵל אֶת בְּנֵי יוֹסֵף וַיֹּאמֶר מִי אֵלֶּה, ופירש"י: ביקש לברכם ונסתלקה שכינה ממנו לפי שעתיד ירבעם ואחאב לצאת מאפרים ויהוא ובניו ממנשה. ויאמר מי אלה, מהיכן יצאו אלו שאינן ראויין לברכה. - ושוב אחר כך קודם שבייך אתם אמר לו יעקב (שם, יט) יִדְעָתִי בְּנֵי יִדְעָתִי גַם הוּא יִהְיֶה לָעֵם וְגַם הוּא יִגְדֹּל וְאֻלָּם אֲחִיו הִקְטֵן יִגְדֹּל מִמֶּנּוּ וְזָרְעוֹ יִהְיֶה מְלֵא הַגּוֹיִם. ופירש"י: גַם הוּא יִהְיֶה לָעֵם וְגו', שעתיד גדעון לצאת ממנו שהקב"ה עושה נס על ידו. וְאֻלָּם אֲחִיו הִקְטֵן יִגְדֹּל מִמֶּנּוּ, שעתיד יהושע לצאת ממנו, שינחיל את הארץ וילמד תורה לישראל. וְזָרְעוֹ יִהְיֶה מְלֵא הַגּוֹיִם, כל העולם יתמלא בצאת שמעו ושמעו כשיעמיד חמה בגבעון וירח בעמק אילון.

^{כ"ר} פירוש: מיט אחריות און זהירות. או: צו קוקן אויף פאַראויס (מלשון זען פון בעפאָר).

^{כ"ר} פירוש: שיהיה להם קיום והמשכה.



באפיה. ואף שהענין פלא לומר כזה גם על יתרו הצדיק, אבל עכ"פ צריך ביאור למה כפלו לומר "חדודין חדודין" ב' פעמים, והלא בפסוק נזכר לשון "וַיַּחַד" רק פעם אחת

א פֶּלֶא. איך האָב געזאָגט (לבאר וואָס) ס'שטייט ביי 'יתרו' (יתרו יח, ט), 'יתרו האָט געזאָגט, וַיַּחַד יתרו' (על כל הטובה אשר עשה ה' לישראל, ופירשו חז"ל) שנעשה בשרו חדודין חדודין, (והיינו דאמרי אינשי) גיורא עד עשרה דרי לא תבזי ארמאה באפיה. לכאורה (הוא פֶּלֶא) אויף 'יתרו' צו זאָגן אַזאַ וואָרט?

ג

(ואף אם תאמר שכן היה, אז) טאָקע אָבער ס'זענען דאָך געווען דעמאלטס (חדודין בבשרו, ואפילו) די גרויסע מענטשן די קדושים זענען 'דאָך' אויך אזוי געווען, מילא אז מ'הענגט שוין דאָס אָן פֶּאַר 'יתרו', פֶּאַר אַזאַ צדיק, (לומר עליו) וַיַּחַד יתרו, (אם כן מוכח דגם הקדושים מהגרים היו כך. אבל לפי זה קשה דאם כן) איז גענוג ס'שטייט איין מאל (חדודין, און) די גמרא זאָגט "חדודין חדודין", שטייט צוויי מאל.

אין די גמרא^כ, און רש"י^{כט}, און אין מדרש^ל, (בכולם נאמר חדודין חדודין בלשון כפול). ס'איז גענוג איין מאל אז מ'הענגט אָן (אַזאַ זאָך אין יתרו, דהלא גם בפסוק) שטייט 'וַיַּחַד' יתרו (רק פעם אחת, און אז) ס'איז געדרינגען פונעם פסוק, איז געדרינגען איין מאל, (ולמה כפלו לומר) חדודין חדודין (וואָס) איז מְשַׁמֵּע אַסאַך מאל.

נא

אמנם נראה כי חדודין בתרא הוא בהכרח שיהיה מפאת חדודין קמא, משום דלעולם אין זה ראוי להיות מצר על איבוד הגוים (ובדלקמן). כי דרך הראוי הוא רק להיות מרוחק מדרך הגוים, ושלא ימצאו חן בעיניו (נאָר) איך קלער אפשר אזוי, (אז) דאָס צווייטע מאל איז שוין עפעס אַנדערש געווען. איבערדעם איז בְּהֶכְרַח (וואָס) ער זאָגט שוין צוויי מאל. וואָרן לעולם איז דאָך דאָס נישט (אויסגעהאַלטן. שהרי) אָן 'אויסהאַלטבאַרע' זאָך איז (נאָר) אַז מ'איז דערווייטערט פון דרך העכו"ם, (וואו אין הגוי מוצא חן בעיניו, ואין לו הרגשה להם ורחמנות עליהם).

נב

ביאור הפסוק: הַנִּמְצָא כְּזֶה אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ אֱלֹקִים בּוֹ, והוא כעין מה שפירשתי בפסוק שאמר פרעה על יוסף הַנִּמְצָא כְּזֶה אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ אֱלֹקִים בּוֹ, ופירש"י אִם נִלְךְ וּנְבַקְשֵׁנוּ הַנִּמְצָא כְּמוֹהוּ. וצ"ב כוונת רש"י כזה שהוסיף אִם 'נִלְךְ וּנְבַקְשֵׁנוּ' לא נמצא כְּמוֹהוּ ווי איך פלעג דאָס צו טייטשן אייביג^{לא}, ווי ס'שטייט (מקץ מא, לח) אַז פרעה האָט געזאָגט (אויף יוסף הצדיק) הַנִּמְצָא כְּזֶה אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ אֱלֹקִים בּוֹ, זאָגט דער תרגום (הַנִּשְׁפָּח פֶּדִין, ופירש"י) אִם נִלְךְ וּנְבַקְשֵׁנוּ, אַז מ'וועלמיר אים גיין זוכן, (הַנִּמְצָא כְּמוֹהוּ). (וצריך ביאור) וואָס זאָגט ער צי (ברש"י אִם נִלְךְ וּנְבַקְשֵׁנוּ). נו אַודאי, אַז ער זאָגט (בלשון תימה) הַנִּמְצָא, (כבר מובן) אַז מ'וועל מיר נישט טרעפן, וואָס זאָגט ער עפעס צי, רש"י

^כ בגמרא סנהדרין (צד): וַיַּחַד יתרו, רב ושמואל, רב אמר שהעביר חרב חדה על בשרו, ושמואל אמר שנעשה חדודים חדודים כל בשרו (פירש"י: חדודין חדודין, קמטין קמטין, שהיה מיצר מאד על מפלת מצרים). אמר רב, היינו דאמרי אינשי גיורא עד עשרה דרי לא תבזה ארמאי קמיה (הכי הוא משל בני אדם, ומיהו יתרו לאו עשירי הוה).

^{כט} ברש"י יתרו (יח, ט): וַיַּחַד יתרו. וישמח יתרו, זהו פשוטו. ומדרש אגדה נעשה בשרו חדודין חדודין מיצר על איבוד מצרים, היינו דאמרי אינשי גיורא עד עשרה דרי לא תבזי ארמאה באפיה.

^ל בילקוט שמעוני (רמז רסח), שהובא שם לשון הגמרא סנהדרין דלעיל.

^{לא} ומהם בדרשה לפני קריה"ת יום שב"ק שופטים תרפ"ה בק"ק גירבאטור, ובמסיבה מוצ"ש בא תשי"י, ובס"ג שופטים תשי"ג (לשון קדוש ל, אות לו-מב). ועיין זה גם בס"ג מקץ תשי"ז, מטות תשי"ח, מטות מסעי תשכ"א, שופטים תשכ"א, ובמסיבה א' וארא תשכ"ד.



זאָגט אַם נלך 'ונבקשנו'. [דעל לשון התרגום] הנשפּח פּדין, זאָגט רש"י [צי] אַם נלך ונבקשנו, אַז מ'וועל מיר אים גיין 'זוכן'. [נו אורדאי, דהלא] טרעפּן טרעפּט מען אורדאי נאָר אַז מ'זוכט, [והאיך ימצא] אַז מ'זוכט נישט. וואָס גיט ער דאָ צי [במה שהוסיף לומר אַם] נלך ונבקשנו.

נג

וביאתי כוונת רש"י, דבא לבאר דלכאורה מתיבן ידע פרעה שלא נמצא עוד כמותו של יוסף בעולם, והלא באמת היה גם יעקב אבינו בעולם

נאָר ער גיט דאָ צי אַזוי.

וואָרן לעולם פּונוואַנעט האָט ער געוואוסט צו זאָגן הנמצא כְּזֶה, אפשר איז יאָ דאָ [נאָך אײנער אַזוי].

[והלא] זיי האָבן דאָך פון 'אים' אויך נישט געוואוסט [ביז דעמאָלטס], און ער איז געוואָרן [שנמצא לפניו, איש אשר רוח אלקים בו]. און דער אַמַת איז דאָך געווען נאָך גרעסער'ס, ס'איז דאָך געווען יעקב אבינו. יעקב אבינו איז געווען אַבוהוּן דְּכוּלָּהוּ.^ב

נד

אמנם ביאור הדבר על פי מה שכתב רבינו יונה בפירוש הפסוק מִצָּרָף לְכֶסֶף וְכוּר לִזְהָב "וְאִישׁ לְפִי מִהֲלָלוֹ", דהמכחן על האדם לידע מהותו הוא לפי מה שהוא מהלל, דאם מהלל הצדיקים הרי הוא משורש הקדושה, ואם מהלל הרשעים הרי הוא משורש שלהם

נאָר וואָס'זשע דען, דער רבינו יונה זאָגט דאָך אַ פּלל^ג, - איך זאָג דאָס אייביג [נאָך], - [בביאור הכתוב] מִצָּרָף לְכֶסֶף וְכוּר לִזְהָב, וְאִישׁ לְפִי מִהֲלָלוֹ (משלי כז, כא). יעדע זאָך האָט אַ פּראָבּע, זילבער האָט אַ פּראָבּע [על ידי מִצָּרָף] צי ס'איז ריכטיג זילבער, גאָלד האָט אַ פּראָבּע [על ידי מִכּוּר]. וְאִישׁ, וואָס איז די פּראָבּע פון אַ מענטש, [לפי מִהֲלָלוֹ].

די פּראָבּע איז פון אַ מענטש, - אַזוי זאָגט דער רבינו יונה פון די ראשונים. - אַז אים געפעלט דער דרך האמת, אַז אים געפעלט ערליכע אידן, און דער דרך פון ערליכע אידן, איז אַ סימן אַז ער איז פון 'דאָרט' [משורש הצדיקים].

^ב מליצה הרגיל בספרים, על פי לשון הגמרא בשבת (כב). אַבוהוּן דְּכוּלָּהוּ דם.

^ג בשערי תשובה (שער ג, אות קמח): ואחרי אשר התברר שהכל ברא השי"ת לכבודו, חייב האדם לשום לבו בכל עת לכבד את ה', ולקדשו בכל דבריו ולרוממו, להודות לו ולברכו תמיד וכו'. וכאשר יתייצב בתוך העם וידבר עם חבריו, יתבונן בינה ויידקדק וישגיח בכל מוצא שפתיו לקדש את ה' בדבריו, ולדבר בשבח עבודתו ותהלת יראתו, ולשפּח עבדיו ויראיו. ויזכה בזה בהגיון לבו ומבטא שפתיו - בלא יגיעה ופעל כפיים - זכות גדולה עד לשמים, כי זה מעיקרי יצירת האדם. • ונאמר מִצָּרָף לְכֶסֶף וְכוּר לִזְהָב וְאִישׁ לְפִי מִהֲלָלוֹ. פירוש, מעלות האדם, לפי מה שִׁהֲלָלוֹ. אַם הוא מְשַׁבַּח המעשים הטובים, והחכמים והצדיקים, תדע וְכִנְיָתָהּ כי איש טוב הוא, ושורש הצדק נמצא בו, כי לא ימצא את לבו רק לשבח את הטוב והטובים תמיד בכל דבריו, ולגנות את העבירות, וּלְהַכּוֹת בְּצִלְקָן, ואם [=ואפילו] יתכן כי יש בידו עונות נסתרים, אבל מאוהבי הצדק הוא, ולו שורש בבחיירה [טובה], והוא מעדת מכבדי ה'. • והמשבח מעשים מגונים, או מהלל רשעים, הוא הרשע הגמור, והמהלל את עבודת ה' יתברך.

ועיין זה גם בפירוש רבינו יונה על אבות (ד, ט): רבי יוסי אומר כל המכבד את התורה. ואזיהו כבוד תורה, שלא יניח ספרים בקרקע, ולא ישב בספסל ובכסא כנגדם בשוה, והחרד על דברי תורה ומכבד אותה ואת לימודיה. שדבר ידוע הוא מהכרת הפסוקים, והסברא נותנת, שכל מי שמדבר טוב על הטובים ועל החכמים, שמוחזקין בו שהוא צדיק. וכל הדן אותם לכף חובה, ולוקח במעשיהם לומר שאינן מכוונין, ואינו רואה להיות להם זכות, וכשמדברין לפניו מן הרשעים מצדיק את מעשיהם, בידוע שיש בו שמץ רשעות. • וזוהו אל תסתפק, כי בזה הדבר תוכל להבחין לבית האדם, ופסוק שלם יש לנו על זה שלמה ע"ה אָמְרוּ, מִצָּרָף לְכֶסֶף וְכוּר לִזְהָב וְאִישׁ לְפִי מִהֲלָלוֹ, כלומר לפי מה שהוא מהלל.



טאַמער געפעלט אים חלילה די וואָס זענען פאַרקערט, איז אַ סימן אַז ער איז
[איינער וואָס ער] קער 'אהין'. - אַזוי זאָגט דער רבינו יונה.

נה

זאָגט ער [דוהו פירוש הכתוב] מַצְרָף לְפָסֶף וְכוּר לְזָהָב, 'וְאִישׁ' וואָס איז די פֿראָבע
פון אַ מענטש, לְפִי מַהֲלָלוֹ, [לויט] וועמען ער לויבט.
אַזוי שטייט אין שערי תשובה לרבינו יונה.

נו

והנה פרעה הרשע ידע שאי אפשר בעלמא שאיש צדיק אשר יש בו רוח אלקים ימצא חן בעיניו, ועובדא דיוסף
הצדיק היה אצלו ענין יוצא מן הכלל. ולכן אמר דבעלמא אם נלך ונבקשנו לא נמצא איש כמוהו, כי אנחנו
הטמאים לא נוכל למצוא איש כזה שימצא חן בעינינו

דעס איז געווען [דאָ]. פֿרעג האָט גע'טענה'ט, ער האָט געוואוסט ס'איז
אַראָפּגעקומען [מן השמים אַ רוח אַלקים ביוסף הצדיק], ער האָט געזען [אַז] דער איז אַן אִישׁ
אָשר רוח אַלקים בו, מיט אַ חָלוֹם, מ'האָט אים עפעס אָנגעקלעבט^ל, ס'האָט געמוזט
זיין [שדיבורו הם רק על ידי רוח אלקים בקרבן].

[אַבער] געוואוסט האָט ער, אַז 'זיי' וועלן גיין זוכן [ביניהם], וועלן זיי נישט טרעפן
קיין אִישׁ אָשר רוח אַלקים בו. [ווייל] פֿאַר 'זיי' וועט דאָס נישט געפעלן, זיי וועלן זען
שלעכטס אויף דעם.

וואָרן זייער פֿראָבע איז דאָך געווען פאַרקערט [פון דעם, להלל הרשעים ולא הצדיקים].
איבערדעם האָט ער געזאָגט 'תְּנִשְׁכַּח' פֿדין, אַם 'נלך ונבקשנו' [הנמצא כמוהו]. אַז
אונז וועל מיר אים זוכן, וועל מיר 'אונז' נישט טרעפן קיין אִישׁ אָשר רוח אַלקים בו
[שימצא חן בעינינו].

וואָרן זיי זענען דאָך געווען טמאים, ער האָט געוואוסט [אַז] 'זיי' וועלן דאָס נישט
טרעפן.

נז

המשך ביאור הפסוק: וַיִּחַד יִתְרוֹ

והיוצא מזה, דמי שעדיין הגוים מוצאים חן בעיניו ומיצר על איבודם, והו מכן שעדיין איננו בשלימות הראוי. ולכן
ביתרו הצדיק, אף שמחמת שהיה גר היה מיצר באיבודם של מצרים, אבל לפי שהיה צדיק אמת הכאוב לו זה גופא
על מה הוא מיצר על איבודם, ולכן שוב נעשה בשרו "חדודין" שנית, על שהיה מתחרד ומצטער באיבודם תחילה

היוצא לנו מזה, אַז [דער וואָס] ער האַלט נאָך דאָרטן [אַז] לֹא תִבְזֵי אֶרְמָאָה בְּאַפִּיָּה,
אַז דער דרך העכו"ם [עדיין נוגע לו ומצטער בפורענותם, כאַטש] וואָס ס'איז געווען דער רַצוֹן
הַבוֹרָא פֿרוֹף הוא איז געוועזן [שהיה המכות האלו] וואָס ס'איז געווען אין מצרים. און אַז
אים טוט עס נאָך וויי, איז דאָך אַ סימן [אַז] ער איז נישט בְּשִׁלְמוֹת.

נאָר ער איז דאָך נאָך געווען אַ גֵר [ולכן היה כואב לו מתחילה על איבוד מצרים. אמנם] ער
איז דאָך אָבער געווען אַ צִדִּיק אָמֵת, [ולכן] דערנאָך האָט אים זייער 'וויי געטון'
פֿאַרוואָס איז אים דאָס אַיינגעפֿאַלן [להצטער באיבוד הרשעים].

נה

ולכן אמרו רבנן בכפילא שנעשה בשרו "חדודין חדודין"

איבערדעם זאָגט ער הַדּוּדִין הַדּוּדִין, [ווייל] ס'איז געווען טאַפֿלט געווען.
'קודם' אַמאָל איז געווען נעשה בשרו הַדּוּדִין [על איבוד מצרים].

^ל רוח אלקים ביוסף, דלפי סברת פרעה היה שלא כדרך הרגיל. ועיין בזה בס"ג מקץ תשכ"ז [לשון קדשו רסג ח"א].

'דערנאך' הערשט האָט אים הערשט וויי געטון, פֿאַרוואָס בין איך ביי דער בחינה אז איך האָלט 'דאָרט'.

איבערדעם שטייט טאַפּלט [בדברי חז"ל, אף שלא נכפל בפסוק]. וואָרן ס'איז בִּהְכֵּרַח אזוי געווען [דער מציאות, וויבאלד] ער איז דאָך געווען א צדיק אַמֶּת.

נט

ביאור הפסוק: וְאַתָּה עֲשִׂיתָהּ חֶסֶד עִם יִשְׂרָאֵל – הנאמר על יתרו בשעה שנלחם שאול המלך בעמלק, אמר אל הקיני שהם בני יתרו לכו סרו רדו מתוך עמלקי פֶּן אֶסְפֶּה עִמּוֹ, וְאַתָּה עֲשִׂיתָהּ חֶסֶד עִם כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בַּעֲלוֹתָם מִמִּצְרַיִם איבערדעם האָב איך געזאָגט [לכאור וואָס] ס'שטייט אין פסוק^ל, ווען שמואל הנביא האָט געשיקט שאול המלך [לילך וללחום] אויף עמלק^נ, [שטייט] וַיֹּאמֶר אֶל הַקִּינִי, האָט ער דאָך געזאָגט פֿאַר יתרו^ו. [לכו] סורו נא מעל [עמלקי], זאָלסט אַוועקגיין פון דאָרט. פֶּן אֶסְפֶּה עִמּוֹ, טאָמער חלילה וועט דיר עפעס געשען, [ווען] איך וועל טון פֿאַר עמלקי^ז [טאָמער] וועסט חלילה מיטגיין מיט אים.

וְאַתָּה עֲשִׂיתָהּ חֶסֶד עִם יִשְׂרָאֵל, דו האָסט געטון חסד מיט אידן, בַּעֲלוֹתָם מִמִּצְרַיִם, ווען זיי זענען אַרויס פון מִצְרַיִם האָסטו געטון מיט זיי חֶסֶד. אזוי זאָגט דער פסוק דאָרט.

ס

ולכאורה למה צריך לטעם זה דייקא, מה שעשה יתרו חסד עם ישראל. והלא עמלק הוא רשע גמור ויתרו היה צדיק גמור, ומשום זה גופא אין מן הדין להוסיף את הקיני עם עמלק [ולכאורה] וואָס הייסט, ער האָט געזאָגט אז ער וויל אים נישט חלילה ער זאָל מיטגיין מיט עמלקי^ז [מטעם] ווייל ער האָט געטון חֶסֶד. [והלא] עמלק איז געווען דער גרעסטער רָשָׁע, און ער [יתרו] איז געווען פון די גרעסטע צדיקים. [ומצינו כי] משה רבינו האָט אים געזאָגט וְהִיִּיתָ לָנוּ לְעֵינָיִם (כּהעלותך י, לא) [ופירש"י ומקורו בספרי, שתהא] חֲבִיב עֵלֵינוּ כְּגִלְגָל עֵינָנו. האָט ער נישט געטראָפֿן קיין אַנדערן שִׁבַּח? [רק שיאמר] זאָלסט נישט מיטגיין מיט עמלקי^ז [פֿאַרדעם] ווייל דו האָסט געטון חֶסֶד מיט אידן ווען זיי זענען אַרויס פון מִצְרַיִם?

וואָס הייסט ער האָט געטון חֶסֶד מיט אידן, [והלא] 'ער' איז געווען א צדיק גמור, און 'יענער' איז געווען דער גרעסטער רָשָׁע. ס'איז גענוג דעם. וואָס דאָרף ער עפעס [זוכן] א טעם פֿאַרוואָס יתרו^ו ער וויל נישט מיט אים [שלעכטס טון], ווייל ער האָט געטון חֶסֶד מיט אידן.

סא

וביארתי דהכוונה לכאור החשיבות כי בני יתרו אף שעדיין היה מעשרה דרי, מ"מ יש בהם נאמנות שיתקיימו גם לדורות, וזהו על ידי שעשו חסד עם ישראל ונתדבקו לגמרי עם ישראל, ונתרחקו מן הגוים, וזהו עיקר החשיבות שלהם נאָר וואָס דען, הוא הדיכר אָשֶׁר דִּבְרָנוּ. [דהלא] מ'קאָן זיין א צדיק, [אבל עדיין יש לחוש] אזוי ווי ס'איז געווען [דער סוף] מיט די אַלע גֵרִים [שבימי האבות]. וואָרן טאָמער אז ס'איז נאָך דאָ 'עפעס געמישט' [עם דרכי

^ל לשון הפסוק בשמואל א' (טו, ח): וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל הַקִּינִי, לכו סרו רדו מתוך עמלקי פֶּן אֶסְפֶּה עִמּוֹ, וְאַתָּה עֲשִׂיתָהּ חֶסֶד עִם כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בַּעֲלוֹתָם מִמִּצְרַיִם, וְיִסֵּר קִינִי מִתּוֹךְ עַמְלֶק.
^ו היינו לבני יתרו, שהם משפחת הקיני.



הגוים], וויאזוי האלט דאָס אויס [להתקיים לדורות, וממילא צדקתו לבד לא היתה מספקת].

ער [שאל המלך] האָט אָבער געוואוסט, ער האָט אים אָבער געזאָגט [אַל הקיני], ביי יתרו'ן וועט עס אָבער יאָ 'אויסהאַלטן'. פאַרוואָס, ווייל ער איז געווען דבוק אין די אידן, [און] אין 'די' אידן וואָס זענען אַרויס פון מצרים^ל. אפילו ער האָט זיך נאָך עפעס [מיצו געווען על איבוד מצרים], אָבער וְאַתָּה עֲשִׂיתָהּ חֶסֶד עִם יִשְׂרָאֵל, דעמאָלטס ווייס איך אַז ס'וועט אויסהאַלטן, דעמאָלטס קען עס נאָך אויסהאַלטן ביי דיר אויך.

כאָטשיג ס'איז דאָך נאָך געווען, ער איז דאָך נאָך געווען [מעשרה דרי], טראָצדעם [וואָס] ער איז אויך געווען פון די גרים, און מ'האָט נאָך געזאָגט אויף אים גי'רא עד עֲשֶׂרָה דְּרִי לֹא תִבְזֶי אֶרְמָאָה בְּאַפִּיָּה, [אבל] ער האָט אָבער געטון חֶסֶד עִם יִשְׂרָאֵל [ונתדבק בהכלל ישראל, ועל כן אין חשש שמא עדיין מתדבק בדרכי הגוים, ועל כן יש לקוות שיתקיימו גם דורותיו, ולא יעלה בהם כמו שעלתה בדורות הגרים שבימי האבות].

סב

הקדמה לאופן שני בביאור הפסוק: וְאַתָּה עֲשִׂיתָהּ חֶסֶד עִם יִשְׂרָאֵל

נאָר וואָס דען, מ'קען עס נאָך דאָס ענין מסביר זיין [לבאר באופן שני בכוונת הפסוק וְאַתָּה עֲשִׂיתָהּ חֶסֶד עִם יִשְׂרָאֵל]. (המשך הדרוש בהקדמה זו, להלן מן אות צד. וסיום הביאור באות קב)

סג

דברי הסברה בענין התייחסות והחזקת המוסדות, ונחיצותם

וגורל התועלת בהחניוך כזה - אף לצורך שאר יהודים שבאמעריקע

דער אַמֶּת, מ'זאָל דאָ [קורם] צוקומען טאַקע צום ענין וואָס מ'שמועס מיר דאָ היצטערט [במסיבה זו שנערכה עבור החזקת הישיבה ותלמוד תורה].

די זאַכן [שביארתו בהפסוקים], ס'איז נישט [בלוין] קיין דְּבָרִי אַגָּדָה, דאָס איז אַזוי דער אַמֶּת, דאָס איז אַזוי אין פאַקט, וואָס מ'זעה מיר [וויאזוי] ס'איז ביי אונז געווען.

סד

איך דארף נישט צו זאָגן, נאָך דעם גרויסן חורבן [בארצות אייראָפּע], מ'איז אָנגעקומען אַהער [קיין אַמעריקע].

- איך שמועס נישט היצט 'פון ארץ ישראל' [מהחזקת המוסדות בארץ הקודש], מילא [שם גם כן צריכין להחזיק, נאָר] ס'איז היצט נישט דאָ דאָס פּלאַץ [צו רעדן] פון 'דאָרטן'. -

מ'איז געקומען אַהער [למדינת אַמעריקע, און] הערשט פאַר פינף יאָר [צוריק] ל"ח האָב מיר אָנגעהויבן די ישיבה^ל.

[ווייל] איך האָב אַ קוק געגעבן וויאזוי ס'זעט אויס [דער מצב אין אַמעריקע].

סה

דאָס קאָן קיינער נישט לייקענען, דאָס איז אַמֶּת. אַלע אַמעריקאַנער ישיבות, האָבן אויפגעטון צו אידישקייט. [און] מ'האָט גערעטעט^מ [די] אייניגע פּראָצענט וואָס זענען געבליבן [בדרך התורה כראוי].

^ל שהיו ברום המעלה. ולזה הזכיר לו שעשה חסד עם ישראל "בַּעֲלֻתָם מִמִּצְרַיִם".

^מ רבינו הקים המוסדות בשנת תשי"א, ובשנת תשט"ו נכנסו לשנה החמישית.

^ט בשנים הראשונים כאשר הישיבה גדולה והתלמוד תורה עדיין היה מתנהל הכל תחת הנהלה אחת, היו כללות המוסדות נקראים ביחד בשם "הישיבה". (מהערה מתחת לקו, בחידושי תורה למסיבות).

^נ פירוש: געראטעוועט.



סו

ס'איז דאָך געווען נעבעך [רובם] - איך דאַרף דאָך נישט אויסצורעכענען וויאָזוי אַמעריקע האָט אויסגעזען, און וויאָזוי ס'זעט אויס [נאָך יעצט]. - אויסער דעם ביסל אידן [שנשארו בדרך התורה, איז] נעבעך, גייט דאָך עס צוגרינד וואָס-אַמאָל מער און מער. כמעט חלילה - איך דאַרף נישט זאָגן - ממש שְׂכַחַת הַתּוֹרָה, [וואָס] מ'האָט נאָך אַזוינס נישט געהערט, ס'איז נאָך אַזוינס נישט געווען. מִימּוֹת עוֹלָם איז דאָך נאָך אַזוינס נישט געווען, וואָס מ'טרעפט דאָ ביי די אַמעריקאַנער.

סז

נו אַמַּת הַדְּבָר, די אַלע יְשִׁיבוֹת [שנסדו כאן] האָבן נישט געקענט אַרבעטן [באופן] אַז מ'זאָל נעמען [לקבל ילדים כאלו שהם] אַזוי ווי ס'איז געווען 'אין דער אַלטער היים', אַזוי ווי ביי 'אונזערע טאַטעס', און ביי 'אונזערע זיידעס'. וואָרן מ'האָט דאָך נישט געקאַנט 'באַקומען' קיין אַמעריקאַנער קינדער [שההורים יסכימו ליתנם במוסד כזה, אַז] זיי זאָלן זיך אויפאַמאָל איבערדרייען [לילך בדרך הישן].

[וממילא] מוז מען דאָך אַרבעטן אויף 'דעם' דָּרף, אַז מ'סימפּאַטירט^{מא} מיט אַמעריקע, און מ'זעט אַזוי אויס [ווי זיי, כדי] אַז דאָס קינד זאָל 'וועלן' אַריינקומען [בהמוסד].

[און] דאָס איז אויך גוט. [כי לפי המצב] האָט מען נישט געקאַנט אויף קיין אַנדערן דָּרף טון. און ס'האָט גערעטעט אַביסל, אָבער [נאָר] אייניגע פּראָצענט.

סח

און [אפילו] דער פּראָצענט, ווייס איך אויך נישט 'וויאָזוי' ער האָלט [ער היכן הוא חזק ביהדות, ומה יעלה בדורותיו].

וואָרן וויאָזוי האָט זיך אָנגעהויבן נעבעך די גרויסע יְרִידָה? [והלא] 'זיין זיידע' האָט דאָך אַמאָל געהאַלטן שענער ווי 'ער' איז.

נאָר ווען דאָס דור האָט 'אַביסעלע' נאָכגעלאָזט, איז מען 'ווייטער' געגאַנגען [מירידה לירידה] [וכדלעיל באות כג].

און דאָ האָלט מען דאָך 'ווייטער' ביי אַ פֿאָר!

וואָרן ס'איז דאָך אַלץ דער דָּרף [אצלם, לעשות קצת פְּשָׁרוֹת בעניני יהדות].

סט

איך דאַרף דאָך נישט אויסרעכענען, איך דאַרף דאָס נישט מִסְבִּיר זיין, וויפּיל [איז] די גרויסע פּראָצענט נעבעך [וואָס] ס'פּאַלט אַוועק. און [די וואָס] מ'רעטעט, רעטעט מען דאָך [נאָר] איינצעלנע. און דאָס איבעריגע נעבעך, פּאַלט דאָך אַוועק.

[און] פאַרוואָס? ווייל ס'איז דאָך 'ווייטער' די זעלבע [זאָר].

'ווייטער' [באופן של] יִתְעַרְבוּ בַּגּוֹיִם וַיִּלְמְדוּ מֵעֲשִׂיהֶם [תהלים קו, לה].

ע

נו [כשבאתי לכאן, און] איך האָב געזען, דעם ביסל [פון] 'אונזערע' אידן, 'אונזערע' קינדער וואָס זענען אַרויסגעקומען [לאחר החורבן, מן ארצות איראָפּע], חלילה [אויב] מ'זאָל זיי איבערלאָזן אויף דעם וועג, מ'זאָל פון זיי דאַרפן רעטן אייניגע פּראָצענט, דאָס איז אַ 'ביטערע יְרִידָה'.



דאָס איז אַ זאָך וואָס מ'טאר נישט צולאָזן!

אויף דעם מוז יעדער האָבן 'געפיעל'! אַז מ'זאל דאָס נישט צולאָזן [אז] מ'זאל 'אויסקומען צו דעם גליק' [אז] מ'זאל האָבן גערעטעט 'אייניגע פראָצענט', און [אז] 'די פראָצענט' [גוטע קינדער, זיי] זאָלן די עלטערן אויך מ'חזיר למוטב זיין דערנאָכדעם. דאָס טאר מען ביי 'די אידן' דאָס נישט צולאָזן! דאָס איז דאָס אַרגסטע!

עא

וואָרן ס'איז ידוע, ביי אַ שרייפּה, אַז מ'שלעפט אַרויס פון די שרייפּה אַ בענקל וואָס ס'איז אָנגעכאַפט [דערין דער פייער], פאַרברענט אין 'דעם' עק [און] אין 'יענעם' עק, [און] מ'האָט עפעס אַרויסגעראַטעוועט מ'האָט זיך אַראָפּצוועצן, [אין זאך נקרא הצלה].

[נאָר] די גרעסטע הצלה איז, אַז מ'נעמט דאָס הויז וואָס ס'איז דערנעבן, און מ'שטעלט עס אַרום, [באופן אז] דאָס פייער זאָל 'אַהיך' נישט צוקומען, [דעמאָלט] האָט מען גערעטעט אַ געזונט הויז, אַ גאַנץ געזונט הויז. 'דאָס' איז אַ רעטונג!

[אַבער] אַז מ'פאַרקוקט דאָס, און דאָס פייער כאַפט זיך אַריין [גם בבית הסמוך, ויתאמצו רק] איך זאָל 'דאָרט אויך' דאַרפן אַרויסשלעפן [א בענקל], איך זאָל דאַרפן טון אַ גרויסע זאָך [צו] אַרויסשלעפן פון דאָרט אַ פאַרברענט בענקל, [דעמאָלט] פאַלט מען אַריין [ביטער, און] דאָס איז אַן עוץ פליילי [דאָס צו לאָזן געשען]^{מב}.

עב

איבערדעם דאַרף אַלעס האָבן געפיעל, טאַקע די וואָס מ'רעטעט [זאָל מען טראכטן און האָבן געפיעל] וויאָזוי דערהאַלט זיך [דער חינוך באופן] אַז ס'זאל 'בלייבן אַ פעסטונג פון אידישקייט', אַזוי ווי ס'איז 'געווען' [אין דער אַלטער היים].

עג

[און] מ'זאל קוקן דעם אָמת, וועט מען זען אַז דער דרך [ההצלה] איז, [אז כרי] ס'זאל זיך דערהאַלטן אפילו 'ביי זיי', ס'זאל אַ קיום האָבן, איז אויכעט [דורך דעם] אַז ס'איז דאָ [אַזא מוסד וואָס איז מחנך] אַזוי ווי 'ביי אונז' איז געווען [אין אייראָפּע].

[ובאירופא היה המצב, כי אפילו] דער 'גאַנץ מאָדערענער' איז אויך נישט אַזוי ווייט אַוועק. פאַרוואָס? ווייל ס'איז געווען אַ גרויסע גרופע, אַ גרויסע פּיטה, וואָס ס'איז געווען 'הונדערט פראָצענט' אידישקייט, [און] דאָס איז מ'שפּיע אויף 'יעדן'^{מג}.

^{מב} וועיין בחידושי תורה למסיבות בפרשתן, ממסיבה מוצ"ש וישב תשי"ג (ליל ב' דחנוכה) וז"ל: האמנם שישנם כאן במדינה זו כבר כמה ישיבות ובתי חינוך לפי מהותם, מכל מקום לאלו היהודים שלנו שבאו לכאן מקרוב, לא סגי בהכי, וצריכין להקים להם בפני עצמם ישיבות על דרך הישן וכו'. ◦ ואמרתיו משל על זה, ומצאתיו אחר כך כתוב בספר זכרון יעקב בשם הגר"ר יצחק אלחנן (ספעקטאָר) ז"ל (אב"ד קאָוונע), דאָס פרצה שריפה רח"ל בבית, ורוצים להציל, אזי אם אפשר להציל חפצים גם מבית הדולק כבר, מה טוב, והכל רווח מה שמצילים, אבל כל זה רק בתנאי שאין סכנה להתפשטות השריפה בבתי אחר סביבותיה. משא"כ אם קרובה הסכנה שיתפשט השריפה מהר ויאחזו בבתי הסמוכים ובכל השכונה, אזי להציל חפצים מבית הדולק הוא מעשה שטות. אלא מתחילה צריך לזרז לשפוך מים הרבה על הבתים השלימים, שלא יאחזו בהם האש, ואם את זה עשו, ובטוחים מהתפשטות האש להלאה, אז יכולין להציל מבית הדולק וכו'. ◦ והנמשל מובן, כי קודם לכל דבר צריכים אנו להשתדל לחזק בדקי הבתים השלימים בישראל, שלא הגיע אליהם עדיין תבועות האש הבורע במדינה זו וכו' ואם זאת כבר עשינו ובטוחים אנו באלה, אז נוכל להשתדל להציל גם מתוך התבועה, ולא קודם לכן וכו'. ואני לקחתי על עצמו עבודה קשה הזאת. ואלמלי ראיתי מתחלה כמה קשה ענין הזה, אפשר שהייתי מתיירא להתחיל, אבל הקב"ה העלים ממני כבדות הענין. ועכשיו שכבר התחלתי, מצפה אני בעזר השי"ת לגמרו.

^{מג} וראה עוד להלן באות קצו.



און דאָ [אין אַמעריקע] בענוותינע הרבים האָט זיך עס 'געריקט' רחמנא ליצלן - וואָס ס'לאָזט זיך נישט זאָגן - ער קאָנען.

עד

על כל פנים, איך האָב געזען וויאָזוי דאָס זעט אויס [דער מצב אין אַמעריקע], האָב מיר אָנגעהויבן פאַר פינף יאָר [צוריק] מיט איין מלמד.

ס'איז געווען צען-צוועלף קינדער, און ברוך ה'שם דאָס איז געגאנגען אין די הונדערטער, אין 'די' פינף יאָר.

פאַריאָר אין דער צייט האָב מיר געהאַט - האָב איך געקוקט דעם חשבון - איז געווען זיבן הונדערט קינדער, און דעם יאָר האָב מיר ניין הונדערט, [איז] צוגעקומען אין דעם איינער יאָר קיין-עין-הער צוויי הונדערט קינדער.

[און] אַזוי גייט יעדעס יאָר [מיט מער קינדער בלי עין הרע] מ'.

מ'קאָן דאָך פאַרשטיין, דאָס קאָן יעדערער זען, ס'איז אַלעס אויפן פאַפיר. און די אַלע וואָס זענען דאָ אויפן פלאַך [ווייסן דאָס].

עה

[איז] מוכן מאַליו [אז] דאָס פאַרלאַנגט אַ גרויסע פלאַך [דאָס אויפצוהאלטן]. איך ברויך דאָס נישט צו זאָגן.

עו

דער עולם, דער אַמעריקאנער, רובא דרובא [אפילו] פון די 'אידישע' מענטשן פאַסן דאָס נישט אויף [ער כמה הוא גודל הנחיצות בקיום זה, אף בעבורם].

[און] ביים עולם 'אינדרויסן' איך דאַרף נישט מסביר זיין - איז מען פאַרפאלגט מ'.

עז

[מ'איז] פאַרפאלגט פאַר צוויי זאכן.

א פאַרפאלגט פאַר די גוף הזאך [שהחינוך הוא בדרך הישן מבלי פשרות. און] זיי פאַסן נישט אויף די מעלה, אַז דאָס ברויך אַזוי צו זיין, אַז אידן ס'זאָל זיין הראָה אתי אַלקים גם את זרעך, אַז מ'זאָל 'אַנזען' [פני ותואר] ישְׂרָאֵל סבא ביי די קליינע קינדער. דאָס פאַרשטייט ער נישט, ווי ווייט די רעטונג פון דעם איז.

און אַז 'ער' ברויך עס אויך האָבן, [בכדי] ער זאָל נאָך בלייבן אַ שטיקל איד, דאָס פאַסן זיי נישט אויף.

עח

ס'איז דאָ אַבער זייער ווייניג וואָס זיי פאַרשטייען [דאָס, ואדרבה] זיי קוקן דאָס נאָך אַן פאַר אַ חסרון.

מ' וז"ל רבינו במסיבה א' בא תשי"ח (בעיר מיאמי): מ'קאָן דאָ זאָגן, תהלה לך יתברך, ווער העט זיך גיווען [גערישט], איך האָב מיר ניטאמאל אַזוי ווייט גערעכט [אז] דאָ אַט 'אינמיטן אַמעריקע', ברוך השם, אונזערע קינדער, אונז האָב מיר אָנגעהויבן אינגאנצן פאַר עטליכע יאָר - ס'קען שוין זיין אַ זעקס-זיבן יאָר - האָב מיר אָנגעהויבן צו פירן די ישיבה, מ'האָב מיר אָנגעהויבן מיט צוואַנציג קינדער, און מ'האַלט מיר שוין ביי איבער אכצן הונדערט קינדער קיין-עין-הער, - אכצן הונדערט און פערציג, - און ס'איז נישטאָ דאָס יאָר אַז ס'זאָלן נישט צוקומען צוויי דריי הונדערט קינדער. און דאָס איז אַלעס אויף 'דעם נוסח' [הישן], כולם אַהובים כולם ברוכים. ס'העט כּדאי [געווען] פאַר יעדן איד פון די אַלע נאָספּים, אַז ער האָט אַמאל צייט (כשבא לנוי יאָרק), ער זאָל זיך אומקוקן און ער זאָל זען.

מ' פירוש: גע'רודפ'ט.



איך וויל מיך נישט אויסדרוקן - און ס'איז נישטאמאל שייך נאָכצוזאָגן, - ס'איז דאָ אזעלעכע וואָס זיי זאָגן גאָר ס'איז אַ חלול הַשֵּׁם!

איך דארף דאָך דאָס נישט צו זאָגן. אזוי ווי מ'זאָגט [היינט] אויף יעדן דָבָר טוב זאָגט מען ס'איז אַ חלול הַשֵּׁם, און אויף יעדן הירוס הַדֵּת [זאָגט מען] ס'איז אַ קידוש הַשֵּׁם.

עט

ווי איך האָב געזאָגט [וואָס] דער פֿשֵׁט איז [בהפסוק] הַהִמְיִיר גוֹי אֱלֹהִים וְהָמָּה לֹא אֱלֹהִים, וְעַמִּי הַמִּיר כְּבוֹדוֹ בְּלוֹא יוֹעִיל^מ (ירמ' ב, יא).

דער פסוק הייבט זיך אָן אַז הַהִמְיִיר, זיי האָבן פאַרטוישט זיך זייער אָפּגאַט, און אויסלאָזן זאָגט ער נישט [וְעַמִּי הַמִּיר] 'אֲתִי', נאָר [וְעַמִּי הַמִּיר] 'כְּבוֹדוֹ', דעם כְּבוֹד הָאֵט מען איבערגעטוישט.

[ווייל] מילא, אַז מ'האַט איבערגעטוישט הַשֵּׁם יתְבָּרַךְ אַליין, איבערגעטוישט 'דאָס', [נר] ווער גייט צו דעם צי, [וב"ה אין הירידה גדולה עד כדי כך].

נאָר דעם כְּבוֹד פון הַשֵּׁם יתְבָּרַךְ פאַרטוישט מען אינגאנצן. דעם וואָס ס'איז אַ כְּבוֹד שְׁמַיִם [זאָגט מען] דעם איז אַ חלול הַשֵּׁם. און ווען ס'איז אַ חלול הַשֵּׁם [זאָגט מען] דעם איז אַ כְּבוֹד שְׁמַיִם.

[ולזה אמר] וְעַמִּי הַמִּיר 'כְּבוֹדוֹ', דעם כְּבוֹד פון הַשֵּׁם יתְבָּרַךְ האָט מען אינגאנצן 'איבערגעוועקסלט'^מ, מהיפוך להיפוך.

פ

[ב אויסער] דעם, ברויך איך דאָך נישט צו זאָגן, איז מען דאָך פאַרפאַלגט פון 'דער שְׂיטָה' אויס [במה שאנו לוחמים נגד כתות הרשעים הציונים].

איך וויל נישט היצטערט פון דעם קיין סאך רעדן, [אָבער] יעדער ווייסט דאָך דעם אַמַּת.

פא

[ובאמת גם המדובר דלעיל, דאָס איז] די זעלבע זאך פון 'דער שְׂיטָה', [אז] מ'זאָל זיך נישט 'באַפֿרידיגן'^מ מיטן גוֹי־אישן דָּרָך, מיטן דָּרָך העכו"ם, מיטן דָּרָך וואָס ס'איז קעגן די תּוֹרָה הַקְּדוּשָׁה. [נאָר] אַז מ'וויל זיין ווייט פון 'דעם' דָּרָך. [און] אַנדערש קאָן מען זיך נישט דערהאַלטן.

[נאָר ס'איז דאָ] 'ווייניג מענטשן' וואָס זיי פאַסן דאָס אויף [גודל ההכרח ונחיצות שבוה]. אָבער דאָס איז אַמאַל פאַרפאַלן!

אַז מ'וויל זיך 'דערהאַלטן', מוז מען זיין ביי דעם 'פעסט'! און מ'קאָן אויף דעם נישט קוקן [על מה שנרדפים עבור זה, ווייל] אַנדערש קען מען זיך נישט אויפהאַלטן!

פב

נו מוֹכֵן מַאֲלִיו [אז] מ'פּלאָגט זיך 'אַליין' מיט דעם, [שצריכין להחזיק את המוסד מאנשים שלנו בלבד, ואין לנו תמיכה כראוי מבחוץ, ולכן הוא עול כבד להמשיך בקיום המוסד].

^מ ומפרש במצודות דוד: הַהִמְיִיר. וכי גוֹי מהם החליף אלהיו באחר: וְהָמָּה. ואף כי גם אלהיהם לא אֱלֹהִים הָמָּה, עכ"ז כיון שהחזיקו בהם לא החליפום: וְעַמִּי. אבל עמי החליף כבוד המקום, בעכו"ם, דבר שאין בו תועלת.

^מ פירוש: איבערגעטוישט.

^מ פירוש: נישט זיין צופרידן.



אַמֶּת הַדָּבָר, יעדער ברויך דאָך צו וויסן ס'ליגט די לאַסט [אויף אונז אליין, און] מ'ברויך דאָס [מחזיק זיין].

נאָר מ'פאַרשטייט דאָך אליין אז די לאַסט ווערט וואָס-אַמאָל שווערער און שווערער, קיין-עין-הָרַע אונזערע אידן [מתרבים והולכים], און מ'האָפּט דער אייברשטער זאָל העלפֿן פֿן יָרְבוּ, ס'קומט צי קינדער, און מ'האָט [אַלץ] מַעֲרַעַר. [וממילא] יעדער ברויך צו געבן.

פג

איך דאַרף נישט אויסצורעכענען וואָס אַ "בודזשעט" דאָס האָט, דאָס קאָן יעדערער פאַרשטיין. [און] ס'איז שווער אז מ'זאָל דערטראָגן די לאַסט [דורך] אונזערע אידן אליין. [נאָר] דער בורא כל עולמים העלפט.

פד

[און אז] איך זאָל מיך אויסדרוקן, - איך וויל נאָר נישט מיך אויסדרוקן, - לעולם קאָן מען זאָגן ס'איז 'נָסִים'. נאָר איך וויל גאָרנישט זאָגן [אזוי], ווייל אסור ליהנות ממעשה נסים [ע"י שבת לב], [ולכן] מוז איך זאָגן [אז] דער בורא כל עולמים איז עס עפעס מלְבִיש אין די טבע.

'נאַכטרגליך' זעט מען דאָס האָט עפעס געהאַט אַן הִלְבָּשָׁה אין דער טבע. אָבער [פון] 'פאַראויס' [אז] מ'קוקט דאָס אָן, האָב מיר דאָ נישט פאַרשטאַנען וויאָזוי דאָס קאָן זיין [בדרך הטבע], אז פון אידעלעך וואָס זענען אריינגעקומען פון די פרעמד, אָרעם, פֿערום וּבְחֶסֶד פון די לאַגערס, און מ'קומט אָהער און מ'פֿלאָגט זיך [אויף פרנסה], מ'באַקומט אַ שטיקל אַרבעט [קוים אז] מ'זאָל 'אויסלעבן', אַזוי ווי מ'פֿלאָגט זיך, [לא היה הבנה לזה וויאזוי] מ'זאָל קאָנען אויפהאַלטן אַזאַ 'גרעסער ענין'.

פה

איך זאָג אליין, ווען איך אליין העט פריער געקלערט [אז] ס'וועט אַזוי אַריינקומען 'אין גרויסן', העט איך מיך נישט גיווען געטרויעט אַריינצולאָזן דערין. [נאָר] איך האָב דאָס שוין געזאָגט אַמאָל פאַריאָר, [אז] ס'איז געווען אַ סַעֲתָא דְשִׁמְיָא, דער אייברשטער האָט מיר געהאַלפֿן אז איך האָב מיך נישט גירעכט אז ס'זאָל אַזוי אַריינקומען. [ווייל] ווען נישט, העט איך מיך נישט גיווען געטרויעט^א.

ט פירוש: לאחר המעשה כשמתבוננים על למפרע (צוריקקוקענדיג).

^א לכאורה משמע דהכוונה להמסיבה שהתקיימה בליל ד' יוחי תשי"ד. והנה לא נשמר דרוש זה על ריקארדיג, אבל נרשם בשעתו מפי השמועה, ונדפס בחידושי תורה למסיבות (ריש פרשת ויחי). - וז"ל שם לענינינו [רק] שלכאורה נחסר שם קצת מהנקודה שרבינו מזכיר כאן, ויתכן שלא נרשם הכל: והנה בהזדמנות זו שאנו נמצאים ביחד במסיבה אחת עם 'אנשים שלנו', ועם 'אמעריקאנער אידן', שרק פעם אחת בשנה אנו נמצאים במסיבה כזו, על כן מוכרח אני לדבר דיבורים שנראים כסותרים זה את זה. • והוא דהנה מלפני ארבע שנים כשהתחלנו הישיבה והיה לנו רק מלמד אחד עם איזה ילדים, אמרנו שאם יהיו צריכים על זה לשנה אחת 'עשרים אלף' דאללער, אזי אני בפחד גדול מהיכן יקחו סכום גדול כזה. ואחר כך נתרחב הדבר, והיו צריכין כבר 'מאה אלפים'. והיום בלי עין הרע צריכין כבר 'כמה מאות אלפים', כי בכל יום יום מתרבים התלמידים, ורק בשנה אחת לבד נתברו יותר ממאה תלמידים, ובקרוב יעלה הסכום בעז"ה יותר מאלף תלמידים, והוא ממש למעלה מן ההשגה מהיכן יקחו כל כך מעות. וזה הנחמה היחידה שיש לי, שכמו שעד עכשיו היו ההכנסות חוץ לדרך הטבע, כן יעזור הבורא יתברך גם להלן. • על כן 'לאנשים שלנו' אני אומר, שעליהם לידע שאם אין אני לי מי לי, וצריכין להתאמץ כל אחד ואחד לסייע [בדרך] לישא את העול הכבד הזה, וצריכין לידע שאך בשביל זאת ניצלנו ובאנו לאמעריקע כנ"ל [לעיל בהדרוש שם]. זה אני אומר לאנשים שלנו. • ואל 'אמעריקאנער אידן' אני אומר להיפך, שלא יניחו את כל העול על היהודים שלנו, אלא הם יסייעו קצת בדבר ויטלח חלק במצוה רבה ונכבדה הזאת. והאמנם



פו

נאָר דער בורא כל עולמים האָט געהאַלפֿן, ס'גייט מיט נָסִים.
און וואָס-אַמאָל גייט דאָך עס [אלץ] מער [די הוצאות], דאָס פֿאַרשטייט מען דאָך. נו
ס'קומט צי [מער קינדער], אַזוי ווי ס'זעט אויס, קיין-עין-הָרַע קינדערלעך קומען [כסדר]
נאָך, און דאָס וואָקסט אַלץ [דער בודזשעט].
מ'מוז דאָך מאַכן די אַלע ענינים, [סיי] די 'בילדונגען'²² [און] דאָס פּלאַץ דערויף,
און [סיי] דאָס אויסהאַלטן מיטן טעגליכן 'בודזשעט'.

[און] אַז מ'האָט נישט עפּעס קיין [תמיכה מבחוץ, מ'האָט] זייער ווייניג שטיצע
אינדרויסן, [נאָר פון] געציילטע מענטשן, קאָן מען דאָך פֿאַרשטיין, האַלט דאָס שווער
אויס. - נאָר וואָס דען, מ'האָפט דער אייבירשטער וועט [ווייטער] העלפֿן.

פז

ביאור הפסוק: הִבֵּט נָא הַשְׁמִימָה וגו', וַיֹּאמֶר לוֹ בַּהּ יִהְיֶה זִרְעָךָ

ברש"י: הוציאו מחלולו של עולם, והגביהו למעלה מן הכוכבים

דער בורא כל עולמים האָט געזאָגט פֿאַר אברהם אבינו'ן [לך טו, ה] [וַיֹּצֵא אֹתוֹ הַחוּצָה,
וַיֹּאמֶר] הִבֵּט נָא הַשְׁמִימָה וְסֹפֵר הַכּוֹכָבִים [אם תוכל לספור], וַיֹּאמֶר לוֹ בַּהּ יִהְיֶה זִרְעָךָ.
זאָגט רש"י²³, ער האָט אים געוויזן די שטערנ'ס, האָט ער אים גענומען העכער
למעלה מכיפת הרקיע.

פח

לפי פשוט דאמרו בַּהּ יִהְיֶה זִרְעָךָ, שיהיו רבים כמספר הכוכבים. צ"ב למה הוצרך להגביהו בחלול
של עולם למעלה מן הכוכבים, והלא גם בשעומדין בארץ יכולין לראות מספר הכוכבים כי רבה היא

נו [לכאורה], און אַז מ'שטייט אויף דער ערד זעט מען דען נישט די שטערנ'ס?
דאַרף מען דען קוקן [רק מלמעלה].
- איך זע, מ'זעט יעדן שפייס-צורנאַכטס²⁴ די שטערנ'ס, מ'קוקט אויף די
שטערנ'ס²⁵ צי מ'מעג צינדן ליכט²⁶. -

אַז מ'וויל זען שטערנ'ס, מוז מען גיין 'העכערן הימל'?

שני האמירות הללו לכאורה סותרות זו את זו, ובאמת הייתי צריך לאמרם בפני עצמו לאלו ולאלו, אך אין לי
הזדמנות על זה, על כן אני מוכרח לומר הכל בפעם אחת, אף שהם דברים הסותרים זה את זה.
גם יתכן שכוננת רבינו כאן למה שאמר במסיבה מוצ"ש וישב תשי"ג, ששם נרשם להדיא דברים האלה,
וכמובא לעיל (בסוף הערה מב) מדברי רבינו שם בזה.

²² וז"ל רבינו במסיבה א' תבוא תשכ"ג (לשון קדשו, אות מ): אַכְרֵךְ אֶת ה' אֲשֶׁר יַעֲצֵנִי (תהלים טז, ז), דער אָמֶת'ן
אריין, איך בין דאָ אַריינגעגאַנגען אין ענינים וואָס איך גלייב עס אַליין נישט. איך זאָג עס אייביג, ווען איך העט
געווען געוואוסט פֿאַראויס, העט איך מ'ך זיכער נישט גיווען געטרויעט אַריינצוגיין אין אַזאַ געשעפט [של
התייסדות המוסדות הקדושים, סיי] דאָהי, און דאָס זעלבע דאָרט אין ארץ ישראל.
²³ בניני המוסד.

²⁴ ברש"י [לך טו, ה]: וַיֹּצֵא אֹתוֹ הַחוּצָה. לפי פשוטו הוציאו מאהלו לחוץ לראות הכוכבים, ולפי מדרשו, אמר לו
צא מאצגנינות שלך וכו'. דבר אחר הוציאו מחלולו של עולם, והגביהו למעלה מן הכוכבים, וזהו לשון הבטה,
למעלה למטה.

²⁵ פירוש: מוצאי שבת. (והוא לשון שהיה מורגל בדור הקדום, ונובע מלשון שֶׁבֶת-צו-נאכטס, וכדוגמת שקורין ליל שב"ק בלשון
פרייטיג-צו-נאכטס).

²⁶ וכמבואר כן להלכה בטור ושלחן ערוך (או"ח רצב, ב).

²⁷ וכמו שכן היה הדרך בימי נעוריו של רבינו באיראפע, במקומות שלא היה להם לוח זמנים מסודר, או שלא
היה להם זייער בביהמ"ד, שהביטו על השמים לראות אם כבר הוא צאת הכוכבים. ובעיקר היה נוגע זה בזמן
מוצאי שבת, אם כבר יכולין להדליק את הנרות בבית המדרש (שעריין לא היה להם אור העלעקטער).



פט

אמנם יש לבאר דהכוונה שאמר לו הקב"ה דבכדי שיהיה קיום לזרעך, אין להם להביט כלל על מה שאומרים בארץ, רק על מה שאומרים למעלה בשמים, חוץ לחללו של עולם, והיינו מה שהוא נכון על פי התורה והרמת כבוד שמים

נאָר וואָס דען, דער בורא כל עולמים האָט אים געוויזן אַזוי.

דיינע קינדער, וויאָזוי וועט דאָס 'אויסהאַלטן'.

אַז מ'איז אונטערוואָרפן אינגאַנצן אין [דעם] פֿדור האַרץ [מה שאומרים כאן מלמטה],

אין דער 'שׂיטָה פון די וועלט', דאָס וועט נישט 'אויסהאַלטן'. מיט דעם איז ער נישט באַרואיגט געווען.

[נאָר] דער בורא כל עולמים האָט אים געוויזן העכערן פֿפת הָרָקיע, "כֹּה יִהְיֶה זֶרַעךָ", אַז מ'וועט זיך נישט רעכענען אינגאַנצן¹² מיט 'דער' וועלט.

נאָר אַז ס'קומט צום חִינוּך, און צו דער שׂיטָה [הנוגע ביסודות הדת], און צו דער מיינונג וואָס מ'זעט עַל פֿי הַתּוֹרָה, וועט מען זיך נישט רעכענען [מיט די וועלט דאָ 'אונטן'. נאָר דעמאָלטס] וועסטו קוקן אינגאַנצן וואָס מ'זאָגט 'אויבן', וואָס הַשֵּׁם יתְּבַרֵךְ זאָגט, וואָס די תּוֹרָה הַקְּדוּשָׁה זאָגט.

[און] 'אַזוי' וועט זיך דערהאַלטן דיינע קינדער! 'אַזוי' קאָן זיך דערהאַלטן אַ דור!

[ולכן] דער בורא כל עולמים האָט אים גענומען לְמַעַלָּה מִכִּפַּת הָרָקיע [ואמר לו]

'כֹּה יִהְיֶה זֶרַעךָ'.

צ

והראה לו הקב"ה את הכוכבים שבעולמות עליונים, וכידוע דכל מה שיש למטה יש למעלה כנגדו

ס'שטייט דאָך¹³ [און] ס'איז דאָך ידוע, [אַז אַלעס] וואָס ס'איז אויף 'דעם' עולם, איז דאָ כְּנֶגֶד זֶה אויף 'יענעם' עולם אויכעט.

ער האָט אים געוויזן 'די' שטערנס וואָס זענען העכער [שהם למעלה בעולם העליון, ואינם נראים מבארץ, ועל זה אמר לו] כֹּה יִהְיֶה זֶרַעךָ.

צא

ביאור המשך הפסוק: וְהָאֱמִין בָּהּ וַיַּחֲשֹׁבָהּ לוֹ צִדְקָה

אלא שלבאורה אם אין מבטין על מה שאומרים למטה בין אנשי העולם, רק על מה שאומרים למעלה, אזי הם נרדפין בכל העולם, וקשה להתקיים בדרך הטבע

נו אַז מ'איז אַזוי פון דער וועלט 'פאַרפאַלגט'¹⁴, [ע"י שהולכים בזו הדרך להביט רק מה שאומרים] לְמַעַלָּה מִכִּפַּת הָרָקיע, [אם כן לבאורה] וויאָזוי וועט מען זיך דערהאַלטן, [והלא] אין סומכין עַל הַנֶּס, נישט אַלעמאַל געשעט דאָך נסים, וויאָזוי וועט דאָס געשען.

צב

ולכן אמר הכתוב וְהָאֱמִין בָּהּ, שהאמין אברהם שיתקיימו ורעו אף כשהם נגד דעת העולם, וַיַּחֲשֹׁבָהּ לוֹ צִדְקָה, שהתבונן שיש כח מדת הצדקה בישראל שיתמכו גם אחרים בהם, וגם הם עצמם יסיעו לזה יותר מכפי יכולתם, הן ליתן בעצמם והן להתרים את אחרים

זאָגט ער [ווייטער], וְהָאֱמִין בָּהּ עַר האָט געגלייבט [שיתקיימו ורעו על אופן הנזכר].

איי 'אייביג' חוץ לדרך הטבע קען דאָך נישט זיין?

[לזה אמר] וַיַּחֲשֹׁבָהּ לוֹ 'צִדְקָה', עַר האָט זיך גערעכנט ס'איז נאָך דאָ אַ מִדַּת צִדְקָה

צווישן אידן. אידן האָבן נאָך אין זיך אַ כֹּחַ פון מִדַּת צִדְקָה.

[וממילא] סוף כל סוף [יתקיים הדבר גם בדרך הטבע, אַז] 'די אידן' [אליין] וועלן זיך אויך

¹² סגנון הדברים פירושו: אינגאַנצן (בכלל) נישט רעכענען.

¹³ עיין בזה בזוהר הק' ויקרא (ט:יג), ועוד.



פלאַגן און זיי וועלן געבן, און זיי וועלן אויסהאַלטן. און ס'וועט זיך נאָך טרעפן אידן.
דרויסן וועט זיך אויך נאָך טרעפן אידן.

[קודם] דעם ביסל אידן וואָס זענען דאָ, וועלן זיך מיטהאַלטן, [און] אפשר וועט מען נאָך באַאיינפלוסן נאָך אַנדערע. דער כַּח הַצְדָקָה וועט זיך נאָך דערוועקן צווישן אידן, [ובזה יעלה ביד זרעו של אברהם] אַז דאָס וועט אויסהאַלטן.

צג

און על כל פנים קיין ספּק האָב מיר נישט אין דעם, אַז דאָס וועט מיטן אייברשטענס הילף אַודאי אויסהאַלטן. איי איך ווייס נישט וויאָזוי?

על כל פנים [אברהם] ער האָט זיך עס אַזוי אויסגעמאַלן, ער האָט זיך גערעכנט מיט דעם אַז ס'איז דאָ אַ כַּח הַצְדָקָה צווישן אידן. [ולזה נאמר] וַיִּחְשְׁבָהּ לוֹ צְדָקָה.

צד

חקדמה לאופן שני בביאור הפסוק: וַיִּחְשְׁבָהּ לוֹ צְדָקָה
ולאופן שני בביאור הפסוק: וְאַתָּה עֲשִׂיתָה חֶסֶד עִם יִשְׂרָאֵל

קען זיין ס'ליגט נאָך אין דעם נאָך עפעס, [באומרו] וַיִּחְשְׁבָהּ לוֹ צְדָקָה.

צה

במדרש: כשיצאו ישראל ממצרים, כרתו ברית לעשות חסד זה עם זה. וצ"ב מה שייך זה לציאת מצרים
דער חיד"א זאָגט. ס'איז דאָ אַ מדרש^ט כשיצאו ישראל ממצרים, ווען אידן
זענען אַרויס פון מצרים, כָּרְתוּ בְרִית לַעֲשׂוֹת חֶסֶד זֶה עִם זֶה, האָבן זיי כֹּוֹרֶת בְּרִית
געווען זאָלן טון חֶסֶד איינער מיטן אַנדערן.

[וצריך ביאור] וואָס עפעס, וואו קומט דאָס צו דעם [עשיית חסד למה שיצאו אֶז ממצרים].

צו

ומפרש החיד"א, על פי המדרש בוא וראה כמה גדול כחה של צדקה ושל גומלי חסדים, שאין חסין תחת צל כנפים,
אלא בצל הקב"ה. וביאר מהר"א מיוחס, דכנפים היינו השרי מעלה והמלאכים. והעוסקין בצדקה וחסד, אינם
נשפעים מתנהגין ע"י השרים רק ע"י הקב"ה בעצמו

זאָגט דער חיד"א^ו [פֿשט], ער ברענגט נאָך פון אַ פריערדיגן, רבי אברהם
מיוחס^כ, פון גאָר אַ פריערדיגן ברענגט ער עס נאָך.

^ט כן הוא לשון רז"ל שהביא החיד"א, והביאו בשמו גם בבני יששכר (תשרי י, כד). וקרוב ללשון זה נמצא בתנא
דבי אליהו (פרק כג): אף דוד היה משבח את יוצאי מצרים, כי אפילו המצוה האחת שהיתה בידם נוה לפני
הקב"ה הרבה יותר מן כמה מצות שלנו. ומהו המצוה האחת שהיתה בידם, שנתקבצו כולם באגודה אחת וכרתו
ברית שיעשו גמילות חסדים זה עם זה.

^ו בספרו כסא דוד (דרוש ז): והנה זאת מצאנו שאמר רז"ל, כשיצאו ישראל ממצרים כרתו ברית לעשות חסד זה
עם זה וכו'. ונקדים מה שאמר רז"ל במדרש רות רבתי (ה, ד) א"ר אבין, בא וראה כמה כחן של צדיקים, וכמה
גדולה כחה של צדקה, וכמה גדול כח גומלי חסדים, שאין חסדים לא בצל כנפי הארץ ולא בצל כנפי שחר ולא
בצל כנפי שמש וכו', אלא בצילו של מלך מלכי המלכים הקב"ה, הו"ד (תהלים לו, ח) מה יקר חסדך אֱלֹקִים,
וּבְנֵי אָדָם הַבָּצֵל כְּנָפֶיךָ יִחְסִיּוּ. וראיתי להרב מהר"א מיוחס זלה"ה בסוף ספרו בני אברהם דרוש ג', שהפליא
עצה במאמר זה באריכות גדול, ותורף דבריו בקצור נמרץ, כי כְּנָפִים הם שָׁרִים של מעלה, והביא ראיות על פי
הפשט ועל פי הסוד, ואשמועינן ר' אבין כי בעלי צדקה וגמילות חסדים אינם מתנהגים על ידי שר, אלא על ידו
יתברך. ובשגם כתיב בישראל (ואחתנן ד, ז) אֲשֶׁר לוֹ אֱלֹקִים קְרִבִּים בָּהּ, אֲלֶקִינוּ בְּכָל קְרָאנוּ אֵלָיו, מכל מקום
לאהבת ישראל נמסרו לשר, כדאשכחן ביהושע (ה, יד) שאמר לו שר צבא ה' עֲתָה בָאתִי, והיינו לענין שאם
יחטאו לא יהיה כְּלִיּוֹן חֲרֹץ דוקא. מה שאין כן הגוים דהוי מסירה החלטית, דבראש השנה יבא לשר השפע לכל
אומתו, ותו לא מדי, והוא מנהיגם. משא"כ ישראל, דאם נגזרה גזרה וצועקים בתשובה, יִשְׁמַע קֹל וְיַעֲנֵם,
ויוציאם לְיָרוּחַ מאפלה לאור גדול. ולדעת הרמב"ן (משפטים כג, כ) וסיעתו, השר הנטפל עם ישראל הוא גְּבִירָאֵל
ללחום מלחמותיהם, ומיקבֵּאל להמליץ עליהם, וכדכתיב (דניאל י, כא) מִקְבָּאֵל שְׂרָפָם. וזאת היתה יתירה, כי בעלי
צדקה וגמילות חסדים אינם צריכים לפשוטן של דברים לשום שר, וכפי עיקרן של דברי הרמב"ן וההלכו אתו,

[דהנה] ס'איז דאָ אַ מדרש²⁰, ראָה כמה גדולה כוחה של צדקה, כוחן של גומלי חסדים וכח הצדקה, שאינן חסין לא בצל כנפי ארץ ולא בצל כנפי שחר ולא בצל כנפי חיות, אלא תחת הקדוש ברוך הוא, שנאמר (תהלים לו, ח) מִה יָקָר חֲסִדְךָ אֱלֹקִים, וּבְצֵל כְּנָפֶיךָ יִחְסִינָו.

זאָגט ער [רבי אברהם מיוחס] דער פֿשט, וואָס עפעס צל, [ווייל] כְּנָפִים ווערן אנגערופן די מלאכים [ושרי מעלה. און] די גומלי חסדים מיט די בעלי צדקה, איז השם יתברך [אליין] נעמט ער [זיי] אונטער זיין שוץ, נישט אונטערן שוץ פון שרים און פון מלאכים.

צז

ובזה מבאר החיד"א, דלכן בשיצאו ממצרים שהיו שם בשעבוד תחת שר מצרים, ורצו שלא יהיו עוד תחת שום שר, ברתו ברית לעשות חסד זה עם זה, יען כי סגולת החסד הוא לחסות רק בצל הקב"ה בעצמו

איבערדעם זאָגט ער, [ווען] אידן זענען אַרויסגעגאנגען פון מצרים, נו האָבן זיי דאָך געוואלט אַרויסקריכן פון אַלע שרים, און זיין אונטער הקדוש ברוך הוא [אליין, ולכן] בָּרָתוּ בְּרִית לַעֲשׂוֹת 'חֲסִד' זֶה עִם זֶה, [און] אַז זיי וועלן טון חֲסִד איינער מיטן אנדערן, דער פֿח פון חֲסִד ברענגט דאָך [אַז מ'זאל זיין רק] אונטער הקדוש ברוך הוא. אַזוי טייטשט דער חיד"א.

צח

אופן שני בביאור הפסוק: וַיִּחְשְׁבֶהָ לוֹ צִדְקָה

הקב"ה אמר לאברהם כֹּה יִהְיֶה זִרְעֶךָ, שיתנהגו בהנהגה שהוא למעלה מחללו של עולם, והיינו ע"י הקב"ה בעצמו. ולזה אמר וַיִּחְשְׁבֶהָ לוֹ 'צִדְקָה', שזה יהיה ע"י כח הצדקה שסגולתה בכך

דאָס קען זיין איז דער פֿשט. דער בורא כל עולמים האָט געזאָגט [פאַר] אברהם אבינו'ן כֹּה יִהְיֶה זִרְעֶךָ, העכער פון אַלעמען, טאָקע נאָר אונטער הקדוש ברוך הוא. האָט ער זיך באַרעכנט מיט וואָס פאַר אַ פֿח וועל מיר אונז צו דעם צוקומען [אז] מ'זאל מיר זיין מושפֿע פון הקדוש ברוך הוא אליין, זאָגט ער וְהָאֱמִין בֹּה', ער האָט געגלייבט, איי מיט וואָס, וַיִּחְשְׁבֶהָ לוֹ 'צִדְקָה', האָט ער זיך גערעכנט [אז] מיט די מַצּוֹת צִדְקָה [ויכו לזה, וואָס] די מַצּוֹת צִדְקָה האָט דאָך דעם כֹּח אַז מ'איז מושפֿע פון הקדוש ברוך הוא. האָט ער זיך מיט דעם בוטח געווען.

צט

היוצא מזה לענינינו:

צדקה היותר גדולה הוא החזקת תשב"ר. ולפי האמור ע"י כח הצדקה שנותנין, מלבד מה שעזרין כפי סכום שנותנין, הרי ממשכין בזה כח ההשפעה הבאה ע"י הקב"ה בעצמו, שהיא ברכה בלי גבול

איבערדעם, די גרעסטע צדקה איז דאָך [החזקת] תְּיִנוּקוֹת שֶׁל בֵּית רַבִּין²⁰.

אינם צריכים לשום מליץ, כי הוא יתברך עוזר ומגנים, להם חומה מימינם. והטעם שנשנתנו מכל המצות, היינו דהצדקה הופכת מדת הדין למדת רחמים, ובכך אין צריכים לשום שר, ואין דבר חוצץ, ובצל כנפיו יתברך יחסינו, עיין שם בדבריו. ○ והיינו דבצאת ישראל ממצרים כרתו לעשות חסד זה עם זה, דבזה יהיה הנהגתם על ידו יתברך דוקא, כי כך היא המדה, דבעלי מצות צדקה וגמ'ה הכל על ידו יתברך דוקא בלי שום שר, ואותה הם מבקשים בצאתם לדרך המדבר, שיהיה על ידו יתברך דוקא. וכן זכו, וְה' הִלֵּךְ לִפְנֵיהֶם בְּעֶמֶד הָעָנָן יוֹמָם וגו' (בשלח יג, כא). וכבר פֿעַתוּ יָפָה עֶשׂוּ לַכּוֹרֶת בְּרִית לִקְיִים גְּמִילוֹת חֲסִדִּים בְּצִאתָם לְדֶרֶךְ, לַמַּעַן יִהְיוּ תַּחַת רְשׁוֹתָי' דוקא בלי אמצעי, ובצל כנפיו יחסי. ובהיותם כולם קדושים שמסרו עצמם בקרבן פסח ובמילה וכו', נחשב להם מאד מאד מצות גמילות חסדים, ובפרסום גדול הוקפו מענני כבוד צילא דמהמנותא, וְה' הוֹלֵךְ לִנְחֻתָם.

²⁰ הרב המופלא, המפורסם ביותר העיון והסברא, רבי אברהם מיוחס, אב"ד ור"מ דק"ק קושטנדינא. וחיבר ספר בני אברהם (י"ל בשנת תקל"ג), והוא שו"ת, ועל הלכות גיטין, וקצת דרושים. (מלשונות החיד"א בשם הגדולים).

²⁰ בורות רבה (ה, ד). והובא לעיל בתוך לשון החיד"א בכסא דוד.

²⁰ כמבואר בשלחן ערוך הלי צדקה (ייד"ר רמט, טו): י ש מי שאומר (מפ"ק שורש קמח) שמצות בית הכנסת עדיפא



איבערדעם איז דאָס אַ טאַפּלטער פֿון [דער פֿתּ הצִדקָה. ווייל] אַז מ'איז מִשִּׁים אֶל הַלֵּב צו די מַצּוֹת צִדְקָה, מ'זאָל מִסִּייע זיין, מ'זאָל ב'ייהילפֿיג' זיין ..
[איז] קודם על פי דרך הטבע טוט מען דאָך אַ טוֹבָה, מיט דעם [מענטש] וואָס מ'העלפט אים, און מ'גייט אים.

נאָר וואָס דען, מ'טוט נאָך אַ גרעסערע טוֹבָה, וואָרן מיט דעם ברענגט מען דאָך אַ פֿתּ השִּפְעָה 'פון הקדוש ברוך הוא'.

ק

[און] דורכדעם איז דאָך געווען וְהָאֱמֵן בְּה' וַיִּחְשְׁבֶהּ לוֹ צִדְקָה, [ווייל] דעם איז נאָך מער, דעם וואָס ס'קומט פון הקדוש ברוך הוא.

קא

ביאור הפסוק: וְלֹא יֵרַע לְבָבָהּ בַּתְּתָהּ לוֹ וּגו'

ובזה יבואר כוונת הכתוב בפרשת צדקה, בְּתוֹן תִּתֵּן לוֹ, וְלֹא יֵרַע לְבָבָהּ בַּתְּתָהּ לוֹ, כי הנותן צדקה כפי יכולתו, עדיין כואב לו הלב עבור המחסור שעדיין יש להעני, ואינו יכול ליתן לו יותר, לזה אמר הכתוב שאל תצטער על זה, כִּי בְּגִלָּל הַדָּבָר הַזֶּה יִבְרָכָה ה' אֱלֹהֶיךָ, שֶׁ"כּ כח הצדקה שנתת, נפתח כח ההשפעה הבאה ע"י הקב"ה בעצמו, וברכת ה' היא תעשיר למלאות כל המחסור הנצרך עוד להעני

דאָס קאָן זיין, ס'שטייט (ראה טו, י) בְּתוֹן תִּתֵּן לוֹ, וְלֹא יֵרַע לְבָבָהּ בַּתְּתָהּ לוֹ, כִּי בְּגִלָּל הַדָּבָר הַזֶּה יִבְרָכָה ה' אֱלֹהֶיךָ.

מילא מ'ברויך האָבן [געלט, לצרכי העני הזקוק לקבלת צדקה, און] מ'גייט [רק כפי יכולתו].
נו טאָמער מ'זעט אָבער דאָס גרויסע הַצְטָרְכּוֹת [של הענין], נו קוקט מען דאָך אָן, זייער גוט זייער שיין, מ'האָט זייער וואויל געגעבן, אָבער דאָך - דאָרף מען דאָך נישט צו זאָגן - ס'דערגייט דאָך נישט, [שאין זה מספיק לכל צרכו].

[וממילא] טוט ווייטער וויי דעם האַרץ, וואָרן מ'קומט דאָך נישט אויס.
[ולזה] זאָגט ער ניין! אַז אידן גיבן, זאָלסטו שוין צופרידן זיין, וְלֹא יֵרַע לְבָבָהּ בַּתְּתָהּ לוֹ.

און פאַרוואָס, וואָרן כִּי בְּגִלָּל הַדָּבָר הַזֶּה יִבְרָכָה ה' אֱלֹהֶיךָ, דורך די פֿתּ הצִדְקָה וועט דאָך קומען די השִּפְעָה 'פון הקדוש ברוך הוא', [און] דעם באַטרעפט שוין אַסאַך מער ווי דעם וואָס מ'האָט געגעבן. איבערדעם קאָנסטו צופרידן זיין מיט דעם אַלעם, וואָרן דעם וועט ברענגען אַ בְּרָכָה פון הקדוש ברוך הוא.

קב

אופן שני בביאור הפסוק: וְאַתָּה עֲשִׂיתָה חֶסֶד עִם יִשְׂרָאֵל

ומעתה יבואר מה שאמר שאל אל הקנין דייקא הענין של וְאַתָּה עֲשִׂיתָה חֶסֶד עִם יִשְׂרָאֵל, כי על ידי מדת החסד הם חסים בצלו של הקב"ה, ובוה הם בטוחים שיתקיימו גם זרעם אחריהם בדרך ה', אשר זהו עיקר הוכחת קיום דאָס קען זיין די זעלבע זאָך ביי יתְרוֹן [בביאור מה שנאמר לבניו וְאַתָּה עֲשִׂיתָה חֶסֶד עִם

ממצות צדקה, ומצות צדקה לנערים ללמוד תורה, או לחולים עניים, עדיף ממצות בית הכנסת.
ועיין מה שהאר"י רבינו במסיבה מוצש"ק ויצא תשט"ז [לשון קדשו מב, ובחידושי תורה תשט"ז ולמסיכות], והביא שם בשם השיטה מקובצת (כתובת ג.) דהא דאמרו שם בגמרא דהמבזבזי אל יבזבו יותר מחומש, הוא רק בצדקה לעניים, אבל להחזקת תלמוד תורה יש ליתן אפילו יותר מחומש. וביאר שם רבינו דין זה בכמה טעמים.
ועיין עוד קרוב לזה במחנה אפרים (הל' צדקה, סוף סימן יא) וז"ל: עלה לנו מהאמור, דמה שנמלך המקדיש לשנות את ההקדש כדי ליתן הריחוק לתלמיד חכם אחד שילמוד תלמידים, הרי הוא קיים. בפרט שיש יותר מעליוותא בזה שילמוד תלמידים כל היום, אשר בהבל פיהם העולם מתקיים, ממה שילמדו עשרה תלמידי חכמים שעה אחת או חצי היום.

יִשְׂרָאֵל, דוהו סיבה פאָרוואַס] ער האָט נישט מוֹרָא געהאַט [שמא לא יתקיימו דורותיו, כמו שאירע להגרים שבימי האבות].

אַז ער וועט אים זאָגן [מטעם ווייל] ער איז אַ צַדִּיק, [עדיין יש לחוש] טאַמער האַלט עס נישט אויס [לדורותיו] ביי אים אויך נישט, [וכמו שהיה בדורותיהם של הגרים בימי האבות].
[ולכן] האָט ער געזאָגט ניין, [שהרי] וְאַתָּה עֲשִׂיתָה 'חֶסֶד' עִם יִשְׂרָאֵל. [און] אַז דו האָסט געטון חֶסֶד מיט אידן, ביסטו דאָך שוין אונטער הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא. און דעם וואָס איז פון הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, דעם איז אַ נִצְחִיּוּת, דעם האַלט שוין אויס.

קג

ישוב קושיא ו

ומעתה מבואר החילוק שבין יתרו ובין הגרים שבימי האבות, כי יתרו נתרבק בהכלל ישראל ועשה חסד עמהם, וע"ז היה לו כח הקיום לדורותיו. מה שלא היה עדיין שייך כל כך בימי האבות

דאָס איז דאָס עֲנִין [להבין החילוק שבין יתרו ודורותיו, לבין הגרים שבימי האבות. כי בימיהם עדיין לא היה הכלל ישראל שיוכלו להתדבק בהם כל כך, וגם לעשות עמהם חסד. כי הם לא הלכו עם ישראל עם מצרים, ולכן לא נתקיימו. מה שאין כן ביתרו, וכאמור לעיל באורך].

קד

[והיוצא לנו מכל זה, דמי שנראה עוד בעיניו דרך הגוים, יש בו עדיין מהתערבות, ודרך זה אינו מתקיים לבסוף. והיינו טעמא שלא נתקיימו הגרים שגזירו האבות, לפי שהיה אצלם עוד תערובת מדרך העכו"ם, על דרך שאמרו גיורא עד עשרה דרי לא תבני ארמאה באפיה, ועל כן אף שלעצמם היה מספיק מה שלמדו מהאבות, מכל מקום לא נתקיים דרך זה בידם לנצח, ולא נמשכה אצלם לדורות, דסוף סוף כל שאינם נקיים לגמרי אינו מספיק כדי קיום^{טז}. משא"כ ביתרו שעשה חסד עם ישראל ונתדבקו הוא בניו בישראל, נתקיימו גם דורותיו. (מתוך חידושי תורה למסביבות)].

קה

ישוב קושיא ז

והתורה משמיענו ענין הגרים שבימי האבות, שג"מ היה בזה חשיבות גדול בשעתו. ואף שלא נתקיימו, מ"מ יש בזה לימוד נצחי, שנדע ללמוד מזה עד כמה צריך להזהר מכל תערובות בדרך הגוים, ולהדבק בדרך ישראל סבא מבלי פשרות, דק"ע"ז זה יש המשך לקיום הדורות.

[ונכתב כל זה בתורה הק', לפי שיש בזה לימוד לדורות, כי כל דבר שהוא בקצת תערובות, ודרכי הגוים עדיין מוצא חן בעיניו, אף על פי שנראה לפי שעה שהוא טוב, מכל מקום אין בו כדי קיום לנצח. ומכל מקום מתוך שהיה זה חשיבות גדול בשעתו, מה שהאבות הקדושים קרבו בני אדם לאמונת ה' והכניסו אותם תחת כנפי השכינה, לכן הכתוב משבחם בכך^{טז}. (מתוך חידושי תורה למסביבות)].

^{טז} וז"ל רבינו בויזאל משה (ג, יח. ד"ה ומיזשבו): כי כל הנפש אשר עשה בְּחַרְךָ, וכל הגרים שגייסם [אברהם אבינו], אף שהתנהגו אחריו במנהגיו, מכל מקום לא היו נפשותיהם מתוקנים כראוי. והא ראייה שלא נשאר מהם מאומה, ונטמעו אחר כך כולם בין האומות, ולא נשאר בקדושה אלא זרע האבות שקבלו התורה הקדושה, כנודע כל זה בדברי חזו"ל, וכן אנו רואים.

^{טז} ועיין באלשיך הק' וירא (יח, יז-יט) וז"ל: או יאמר פי' ידעתי וכו', כי מה שידעתי וראהבתי בעצם, אינו על מה שהיה מגייר גוים, כי אם למען אשר יצנה את בניו וכו'. והוא מה שאמר וז"ל בפרקי דרבי אליעזר (פרק כט, הובא לעיל בהערה ה) כי כל הנפש אשר עשה אברהם מכל הגוים, לא נמשך אל זרעם אחריהם כלל, כי אם הם עצמם בלבד. אך לא כן זרעו [של אברהם], כי נמשך עד עולם. וזה יאמר פי' ידעתי וכו', אינו אלא על שייצנה את בניו ואת ביתו אחריו, מה שאין כן הנפש אשר עשה, שלא היה אל זרעם אחריהם, ועל כן לא יאשם על מה שלא עשה בסדום. ו לא שאין לו זכות על מה שגיר כל הנפש אשר עשה בְּחַרְךָ, אלא שאשר יצוה את בניו הוא גדול מספיק למען הביא נה' על אברהם וכו', מה שאין כן הנפש אשר עשה, כי איננו גדול כזה.



קו

יישוב הקושיות בפרשת וישב

הקדמה ליישוב קושיא א-ב

יש לחמוה למה הניח יעקב את הנרים בארץ ישראל, ולא הולכים אותם עמו לארץ מצרים

[והנה] די פֿלאַ [שהזכרנו לעיל] איז, מיט די גִּרִים, [אז] ס'הָאָט נישט אויסגעהאַלטן¹⁰.
[אָבער] אַ גרעסער חידוש איז מיר נאָך. מילא שפעטער, נאָכ'ן הסתלקות פון די
אבות הקדושים - ביז מתן תורה - [אז] ס'איז נישט געבליבן, [זה אפשר להבין].

אָבער [פון] די פסוקים זעט נישט אויס [אז אפילו בימי יעקב] ווען יעקב אבינו איז
געקומען קיין מִצְרַיִם, אַז ער האָט געזאָלט מיטנעמען די אַלע גִּרִים.

[שהרי] דער פסוק רעכנט אויס [ויגש מו, ו-י] [נִבְאָו מִצְרַיִם יַעֲקֹב וְכָל זָרְעוֹ אִתּוֹ], בְּנָיו וּבְנֵי
בְנָיו [אִתּוֹ וגו'] וְכָל זָרְעוֹ [הביא] אִתּוֹ [מִצְרַיִם]. ואחר כך פורט כל שמותם, ומסיים 'כָּל הַנֶּפֶשׁ'
לְבֵית יַעֲקֹב הַבָּאָה מִצְרַיִם שְׁבָעִים [שם, כז], ער איז געקומען [נאָך] מיט שְׁבָעִים נֶפֶשׁ
[בלבד], און ס'איז אַלע [נאָך פון] 'זיינע קינדער'.

נו [קומט אויס] האָט ער זיי [די גִּרִים] שוין איבערגעלאָזט 'בְּחַיִּיו', [וצריך הסבר] וואָס
איז דאָ געשען, ס'איז דאָך נישט צו פאַרשטיין. [והלא] דער פסוק איז אים מְשַׁבַּח
אָזויפיל מיט די גִּרִים.

קז

אמנם לדרכינו יובן, דלכן הניחם שם, משום שנתירא שלא יזיק התחבורתם לבניו של יעקב

[נאָך דלרכינו] קען אפשר זיין, לעולם אַז ער האָט געזען [ווי] ביי זיי האָלט נישט
אויס [לדורותיהם], האָט ער מוֹרָא געהאַט [טאַמער] דעם וועט זיך אַריינכאַפֿן אין 'זיינע
קינדער' אויכעט, [ולכן לא רצה ליקח אותם אִתּוֹ למצרים, והניחם בארץ ישראל].

קח

יישוב קושיא א-ב

זה שמשמענו כאן התורה בפסוק יַעֲקֹב בָּאָרֶץ מִגּוּרֵי אָבִיו, דרך במקום מגורי אביו שנשרש שם כח
הקדושה של האבות, שם היה עוסק לגייר גרים, כי היה בטוח ששם עדיין יתקיימו אצלם. משא"כ בארץ מצרים,
חל מלהתעסק בוה, כדי שלא יזיק לדורותיו

נאָך [ווילאנג] ער איז געווען אויפן פּאָטער'ס 'פּלאַץ', - [וועל זה נאמר] וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב
'בָּאָרֶץ מִגּוּרֵי אָבִיו', - איז געווען דער גרויסער כַּח הַקְדוּשָׁה נאָך פונעם פּאָטער,
[וממילא] זיי האָבן זיך אויך נאָך געפירט 'אינגאַנצן' אויפן פּאָטערס שְׁנֵיט, [איז ווילאנג]
אַז מ'גייט נאָך 'אינגאַנצן' דעם דֶּרֶךְ [האבות הקדושים], האָט ער נישט מוֹרָא געהאַט,
[שהיה הגרים עם בניו]¹⁰.

קט

[אָבער ווען] ער איז געקומען קיין מִצְרַיִם, ס'איז שוין נישט געווען דעם פּאָטערס
פּלאַץ, ס'איז שוין נישט געווען 'די' קְדוּשָׁה, ס'איז נישט געווען אַרְץ כְּנָעַן, הייבט זיך
[דאָ] אַן אַ נייע זאַך, האָט ער מוֹרָא געהאַט פאַר זיינע קינדער, [טאַמער] אַז זיי וועלן זיין
צוזאַמען מיט די גִּרִים.

[איבערדעם] האָט ער זיך איבערגעלאָזט [=אָפּגעלאָזט] פון זיי, און ער האָט געפירט די
קינדער אליין, ווען ער איז געקומען קיין מצרים.

¹⁰ פירוש: שלא היה להם קיום לבסוף.

¹⁰ ובוה מיושב קושיא ב, דלכן נאמר לשון מיותר בָּאָרֶץ מִגּוּרֵי אָבִיו, כי זהו טעם להדרש שדרשו בענין הגרים
שגייירו יצחק ויעקב, דלכן לא נתיירא לישב ביניהם, כיון שהיה במקום מגורי אָבִיו.



קי

איבערדעם זאגט ער וישב יעקב באַרץ מגורי אביו, [ומזה דרשו] ער האָט מגייר געווען גרים, [ומשמיענו כאן הכתוב דזה היה רק כל זמן שהיה] אויפן פאָטערס פלאץ. [ולכן רק באַרץ נענען] היה מגייר גרים, אבל לא באַרץ מצרים].

קיא

גם נרמז בזה, והגרים שגיייר יעקב, הנהיג אותם בשעתו לגמרי בדרך אבותיו

אָדער קען זיין מגורי אביו, [ווייל] מ'מיינט אפשר [אז ווען] ער האָט מגייר געווען גרים, האָט ער זיי געפירט טאָקע אזוי ווי גרים [והוצרך להזניח קצת מדרכו כדי לקרם אליו, לכן משמיענו הכתוב דלא כן הוא, אלא אף שלימד לגרים וחינך אותם, איז עס] אָבער אַלץ אויפן פאָטערס שניט, אַלץ נאָר בַּדֶּרֶךְ יִשְׂרָאֵל סָבָא [כפי שהיה מקובל] פון יצחק אבינו.

קלב

ישוב קושיא ג-ד

ולכן העמיד הכתוב ענין הגרים שגיייר יצחק דייקא בכאן, להודיע שיעקב לא גייר גרים רק כל זמן שהיה במקום מגורי אביו, והיה לו שם כח הקדושה של אבותיו. כי אינו דומה יעקב שכבר היה לו שבועים נפש, והוצרך לחשוש על חינוכם והמשך קיומם, לאברהם ויצחק שעדיין לא היה להם ריבוי בנים

איבערדעם איז רעכט. אברהם אבינו האָט מגייר געווען גרים, איז געווען בלויז גוט, [ווייל] ער האָט נישט מוֹרָא געהאַט ס'וועט עפעס שאַדטן פאַר זיינע קינדער, ער האָט דאָך נאָכנישט געהאַט [קײן קינדער דעמאָלטס].

און יצחק אבינו אליין, איז דאָך געוועזן די גרויסע קְדוּשָׁה [של האבות עצמן], האָט נישט געקאָנט שאַדטן [ליצחק. און] נאָך יצחק'ן [כשנולד יעקב] איז אויך געווען די זעלבע [שלא נתיירא שמה זיך ליעקב אבינו בגודל קדושתו].

קיג

[אָבער] יעקב אבינו האָט דאָך שוין אַראָפגעברענגט שְׁבָעִים נֶפֶשׁ, ער האָט שוין אַראָפגעשטעלט אַהערגעשטעלט דורות [בני שלשים ורבעים], האָט ער שוין מוֹרָא געהאַט [פאַר די דורות].

קיד

איבערדעם שטעלט מען עס דאָ אַנידער ביי יעקב אבינו^ס, [שאצלו נאמר] באַרץ מגורי אביו [שנרמז בזה גם מה שגיייר יצחק גרים. כי כל ענין הכתוב בא להשמיענו כאמור, דיעקב גייר גרים רק כל זמן שלא היה אצלו החשש לדורות, וכמו שהיה ביצחק אביו, והיינו כל זמן שהיה במקומו של יצחק, אבל אחר כך חָדַל מלהתעסק בזה].

קטו

ישוב קושיא ה

ומובן גם כן מה שנאמר אֵלֶּה תִּלְדוֹת יַעֲקֹב, שהוא פוסל את הראשונים. כי לאחר שהיה ליעקב ריבוי תולדות, ויירד למצרים, שוב פסל את הראשונים שהם הגרים, והיינו שחדל מלהתעסק עוד בזה, רק עסק בחינוך ולימוד דורותיו [ולזה אמר הכתוב אֵלֶּה תִּלְדוֹת יַעֲקֹב, יוֹסֵף בֶּן שָׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה וגו', שאמרו רז"ל אֵלֶּה פוסל את הראשונים. דהכוונה כאן בהמשך הכתובים, כי לאחר שנתגדלו תולדותיו של יעקב, ויירדו למצרים, אשר סיבה ראשונה הוא יוֹסֵף בֶּן שָׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה וגו' וכמו שכתב רש"י, אז שוב פסל את הראשונים, וחדל מלהתעסק בדרך שנהג עד אז לגייר גרים, ועסק רק בחינוך בניו לדורותם^ס. (חדו"ת למסיבות)].

קטז

נאָר איך וועל נישט מאריך זיין, ס'איז נאָך דאָ אַסאַך ענינים דערין [לכאור הדקדוקים שבפרשתן], נאָר איך וועל [שוין] נישט מאריך זיין.

^ס דכאן נרמז גם מה שגיייר יצחק, ומישוב קושיא ג-ד.

^{סס} עיין בתנחומא ויגש (סימן יא) ובבראשית רבה (צח, ג).



קיז

סיום הדרוש

דער תמצית דערפון: אונז ברויך מיר אפגעבן שבת והודיה פאר הקדוש ברוך הוא, אז [מ'איז זוכה צו אוועקשטעלן דורות נאמנים לה] נאך אזא גרויסן חורבן, [ווען] מ'האט זיך שוין נישט גערעכט^ט, די אלע וואָס זענען געווען [אין די לאַגערס] מ'האט זיך שוין נישט גערעכט צי מ'וועט נאך זען פאר זיך א איד, און [מ'האט נישט געוואוסט] וואָס ס'וועט זיך אויסלאָזן פונעם כּלל ישׂראל.

קיח

נאָר אף על פי כן, קאָן מען דען אפשאַצן דעם אייברשטענס דרכים. על כּל פּסיעה ופּסיעה, ברויך מען אפגעבן שבת והודיה פאר הקדוש ברוך הוא.

קיט

דאָס איז אויכעט אַ חסד אז דער אייברשטער העלפט 'דאָך' [להעמיד דורות נאמנים לה. כאַטש] וויאָזוי מ'איז, בּקטנות.

מ'האָב מיר פאַרלוירן די פריערדיגע דורות, די פריערדיגע צדיקים, און די פריעריגע קדושים, וואָס זיי האָבן געהאַט דעם גרויסן פּח, און מ'זעמיר געבליבן 'אַליין', בּשפּל המצב, אין דעם דור השפּל. וויאָזוי מ'איז אַליינס שוואַך, און מ'האָט נישט דעם כּח. נישטאָ דער כּח התורה און דער פּח הקדושה, וואָס 'זיי' האָבן געהאַט. נאָר וואָס'זשע דען, אַזויפיל איז, אַז מ'וויל נאָר, [און] אַז מ'גייט אין דעם דרך מ'וויל זיך נישט אַרויסירן [מדרך אבותינו ורבותינו], מ'וויל נישט 'נאָכלאָזן' [לעשות פּשרות ח"ו], העלפט דער אייברשטער אין 'זייער' זכות.

קכ

[ווי] ס'שטייט^א ההולך בדרכי אבות מזכירין לו זכות אבות.

נו אַז מ'איז הולך בדרכי אבות, לכאורה איז מען דאָך אַליין [ראוי].

נאָר וואָס דען, מ'איז נישט 'דאָס' [ממש]. נאָר וואָס דען, [אַז כאַטש] מ'זוכט 'דעם דרך', איבערדעם [אפילו אַז] מ'איז נאָר אַ "הולך" [בדרכי אבות, כבר מזכירין לו זכות אבות], אפילו מ'איז נישט 'דאָס' עב.

קכא

ס'איז אַ שבת והודיה אַז מ'האַלט זיך אויף.

ווי דער אָמת איז, טאַקע מיט נסים ונפלאות.

קכב

איך זאָג. אינדרויסן [בחצות] איז דאָך דאָ פאַרשידענס [מה שמלשינים על המוסדות, וזה גורם להחליש כח ההחזקה בהמוסדות]. איך וויל נישט אויסרעכענען. דער 'קלערט' אַזוי, און דער קלערט אַזוי. איינער 'זאָגט' אַזוי, און איינער זאָגט אַזוי.

^פ פירוש: גערישט, געראַכטן.

^א בבראשית רבה (עו, ד): וכפי הלשון המובא בישמח משה (ריש עקב) ובייטב פנים (ראש השנה אות מט, ועוד).

^ב וז"ל רבינו בסוף ס"ג כי תצא תשכ"ו: לכאורה אַז מ'גייט בדרכי אבות, האָט מען דאָך אַליין די זכותים דעמאָלטס. נאָר דער פּשט, מ'מיינט נישט [שאנו כמותם ממש], מ'איז נישט 'דעס', נאָר מ'גייט 'דעם' וועג, בּעקבי הצאן, מ'גייט נאָך טאַקע 'די' דרכים, אין די פּסיעות פון די דרכי אבות, איז מזכירין לו זכות אבות. [וועיין ס"ג בשלח תשט"ו, שיבאר רבינו כעין זה בלשון רז"ל באבות דרבי נתן (ל, ג), כל המדבק עם צדיקים אף על פי שאינו עושה כמעשיהם, הרי הוא מקבל שכר כיוצא בהם]. וועיין עוד בחינה בזה בדברי צנאלי (ריש פרשת תרומה) מכת"ק.



קכג

נאָר איך זאָג.

די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה זאָגט (ראה יא, כו) **רְאֵה אֲנִי נָתַן לְפָנֶיכֶם הַיּוֹם**. פרעגן אלע די קשיא, פאַרוואָס שטייט **רְאֵה** אַנְכִי נָתַן לְפָנֶיכֶם, נו אודאי, וואָס איז דער [לשון] 'זען'. נאָר וואָס זשע דען, דעס וואָס הָשֵׁם יִתְבָּרַךְ גיט אַ בְּרָכָה אֲשֶׁר תִּשְׁמְעוּ, און חלילה גאָר פאַרקערט. נישט יעדער זעט גלייך, נישט יעדער זעט דעם אַמֶּת, [ואדרבה] יעדערער זעט אַנדערש. די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה האָט זיך געבעטן: **רְאֵה** איך בעט דיך 'זעה', קוק דיך אום וועסטו זען.

קכד

[ולעניינו: דעס אלעס] וואָס איינעם דרוקט אַהין [אַדער] דרוקט אַהער, לאָז ער זיך 'אומקוקן', און לאָז ער 'זען'.

איך זאָג טאַקע ביי אונזער לאַגע [=מצב], [זאָל ער קומען] אַנקוקן סיי די ישיבה און דעם חנוך^ע, און דעם מַצָּב [הגשמי] פון די פינאַנציעלע לאַגע, אַז מ'וועט זיך אומקוקן וועט מען אלדינגס זען דעם אַמֶּת.

נאָר דער פעלער איז, דער וואָס ער איז נישט דערפֿייט^ע, דער וויל עס נישט זען. [ועל כֵּן] האָט די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה אונז אָנגעזאָגט **רְאֵה**^ע.

קכה

תּמָצִית הַדְּבָרִים: איך וויל נישט אַזויפיל 'מאַריר' זיין, מ'וועל מיר שמועסן [מער] שוין ביי אַן אַנדערע געלעגנהייט.

הגם פאַר אַ דְּבַר מַצוּה, דאַרף מען דאָך נישט געבן קיין יִישׁוּר פֶּחַ, [שהרי] ס'איז פון די זאַכן וואָס פִּירוּתֵיהֶם בְּעוֹלָם הַזֶּה וְקֵרֶן קִימַת לְעוֹלָם הַבָּא^ע.

אף על פי כן, אַז אידן זענען זיך מְטָרִיחַ דאָך [ראוי להזכיר להם ברכת יישר כח, וכמו שנהוג כהיום] וויאָזוי ס'איז דאָ אין דער 'פרעמד' [באַמערקע], ווי ס'איז פאַרהאַנדן.

קכו

- [ואגב אזכיר] ווי איך זאָג דאָס אייביג^ע, וויאָזוי [מ'דאַרף זיין בבחינת מה שאמר משה רבינו] גַּר הֵייתִי בְּאֶרֶץ נִכְרִיָּה (שמות ב, כב).

[דלכאורה] פאַרוואָס איז מען אַ גַּר, ווייל מ'איז אין דער פרעמד, [ואם כן קשה] פאַרוואָס זאָגט מען נאָכאַמאָל **בְּאֶרֶץ נִכְרִיָּה**, גַּר איז דאָך שוין דאָס טייטש.

נאָר ס'איז פאַרהאַנדן אַ גַּר, מ'איז טאַקע אין אַ פרעמד לאַנד, אָבער מ'טרעפט זיך מיט באַקאַנטע, מיט היימישע מענטשן [ונמצא שאז אינו בְּאֶרֶץ נִכְרִיָּה].

^ע 'הישיבה' להבחורים, 'והחינוך' לילדי התלמוד תורה. או קאי לשון 'סיי' אדלהלן, והכוונה הן מצב הרוחני והחינוך של הישיבה, והן מצב הגשמי והכספי.

^{עד} היינו: ער האלט נישט ביים זען. (או: ער איז נישט אַמֶּת'דיג. או: שאין כוונתו רצויה).

^ע ועיין כעין זה חידושי תורה למסיבות (בדרוש לפרשת ושלח, בהשמטות) וז"ל: ואני אומר, טַעֲמֻ וְרֵאוּ כִּי טוֹב, מִי שִׁבְיָא יִרְאֵה בְּעֵינָיו אֶת יִשְׂרָאֵל, הילדים החביבים ולימודם, וצורתם של הילדים אשר כל רואיהם יכירו ויאמרו כי זרע ברוכי ה' המה, והוא צורתם האמיתי של ילדי בני ישראל בדרך ישראל סבא מאז ומקדם. ואף מי שכבר נטה קצת ומבקש 'מאדערנקייט', ואי אפשר לו לשנות את עצמו וביתו, אעפ"כ יודה על האמת שמוסדות כאלו שהם על דרך הישן, היא היא הדרך האמיתי, דרך ישראל סבא, כאשר היה אצל אבותינו ורבותינו. ומזה יוצא טובה גדולה גם לכל המוסדות, שעל ידי כן תתקיים התורה גם אצלם.

^ע כמו שאמרו חכמינו (משנה פאה א, א. וברייא בקידושין לט: ז-מ. וע"ע במשנה קידושין פב). אלו דברים שאדם אוכל פירותיהם בעולם הזה, והקרן קיימת לעולם הבא וכו', 'ותלמוד תורה' כנגד כולם.

^ע ועיין בסוף ס"ג יתרו תשט"ז, מה שהאריך רבינו בענין זה, בדברים חוצבים להבות אש.

[אָבער] טאָמער איז מען [דאָרט אויך] 'פרעמד' [שאין לו אנשים כערכו], איז מען אַ גר 'באַרץ נַכְרִיה'.

קכו

למשל, בכלל אַזאַ מאָדע איד, [ווי] אונזער'ס אַ איד, [ווען] ער קומט קיין אַמעריקע, איז ער אַ גר 'באַרץ נַכְרִיה'.

ס'איז טאָפֿלט, ער איז נישט אַ גר [בלבד]. ווי 'ביי אונז' [אין איירופא] אַז איינער איז געקומען אַ גר, איינער איז געגאַנגען [למשל] פון 'טאַרנא' ^ט אויף 'קראָקא', איז ער געווען אַ גר, אָבער נישט באַרץ נַכְרִיה, ווייל ער איז געווען אין 'איין גאַטונג' [עם יושבי קראָקא].

[אָבער] אַז אונזער'ס אַ איד, ער קומט אַרויס קיין אַמעריקע, איז ער אַ גר 'באַרץ נַכְרִיה'. [און אפילו] וויאָזוי ס'איז שוין, איך מיינ די אַלע, אפילו וואָס זענען דאָ [מכבר, וכבר התרגלו והתפשרו עם יושבי הארץ, אָבער זיי] זענען 'אַמאָל' געווען [בבחינת גר באַרץ נַכְרִיה], בתחילת בואם [ווען זיי זענען געקומען] [לכאן]. נאָר מ'נעמט זיך נישט אינאָכט [ולכן התרגלו בזה ונתדרדרו]. -

קכח

עכ"פ אויף אַלענפאָלס, [אַז] אידן זענען זיך מַטְרִיח און זיי זענען געקומען און מ'האָט צושטייער געגעבן, איז מען מַחזִיק יעדן [צו באַדאַנקן]. מַפְרָסִמִּין עוֹשֵׂי מַצֵּה ^ט. הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וועט בענטשן יעדן איד וואָס ער נעמט טייל, איך דאָרף דאָס נישטאַמאַל צו זאָגן, די אַלע וואָס זיי נעמען [חלק]. מ'זאָל אָפּגעבן זיי דעם גרויסן 'יִישׁוּר פֿח'.

מילא הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ זאָל זיי אַלע העלפֿן, [ער] זאָל יעדן באַצאָלן, איך דאָרף דאָס נישט אויסצורעכענען, די תּוֹרָה הַקְדוֹשָׁה גאַראַנטירט דאָך פאַר דעם ^פ, דער פֿח פון תּלְמוּד תּוֹרָה ^ט.

קכט

און דער עיקר איז, אַז מ'זאָל זיך האַלטן. [און] מ'זאָל ווייטער זיין 'בייהילפֿיג', און מ'זאָל נעמען טייל דערינען, די אַלע וואָס זענען דאָ. מילא איך שמועס דאָך נישט [פון] די וואָס זענען נישטאַ, און זיי ווילן גאַרנישט קומען זען, פון די שמועסט מען דאָך נישט.

נאָר די [וואָס זענען דאָ] זאָלן ווייטער וועלן 'זען', זאָלן זיך וועלן 'אומקוקן'. די האָבן אויך נאָכנישט געזען אַלעס, זיי האָבן נאָר געהערט, מ'האָט נאָר עפעס

^ט יש לצדד אם כוונת רבינו על העיר "טארנא" (tarno) שבגאליציע, והכוונה על שניהם הם מארץ פולין וגאליציע. או הכוונה על העיר "טארנא" (turnov) שבמדינת אונגארין הגדול דאז (וכהיום בטשעכיי), והכוונה דאף שם משני מדינות אחרות, אבל שניהם הם היימישע אידן. והשני מסתבר יותר לפי הענין, דהכוונה אף שהם משני ארצות אחרות והוא 'גר', מ"מ לא היה כגר 'בארץ נכריה'.

^ט כמבואר ענין זה בשו"ת הרשב"א (ח"א סימן תקפא) ומביאו ברמ"א (יו"ד רמט, יג). ורבינו הזכיר מזה באותה שבת בס"ג וישב תשט"ו (לשון קדשו קונטרס פא) לבאר דמצד אחד יש ענין לעשות הכל בהצנע לכת דוקא, אבל מצד שני, אם יש תועלת בדבר ראוי לעשות המצוה בפרסום. ובתוך הדברים אמר שם רבינו בזה"ל: פון דאָנעט איז געדרינגען, אַז אַמאָל איז פאַרהאַנדן, אַז כאָטשיג מ'דאַרף טון אַלדינס 'בצנעה', טאָמער איז אָבער פאַר 'די מצוה' אזוי בעסער, איז עס בעסער צו טון 'בפרהסיא'. [ועיי"ש עוד מה שמבאר רבינו דדבר זה נלמד ממצות נר חנוכה, דמצות להדליק ברשות הרבים משום פרסומי ניסא. ועיין עוד באורך בדברי יואל לחנוכה ח"ב, אות קג].

^פ כמבואר בגמרא ביצה (טז): כל מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה ועד יום הכפורים, חוץ מהוצאת שבתות והוצאת יום טוב והוצאת בני תלמוד תורה, שאם פחת פותחין לו ואם הוסיף מוסיפין לו.

געהערט. [און] וואָס [נאָך] מ'האַט געהערט דאָרף איך דאָך נישט צו זאָגן, אינדרויסן הערט מען דאָך פאַרשידענעס [אויף אונז], דעם דאָרף איך ניטאַמאָל אויסרעכענען וואָס מ'הערט אַלץ. נאָר אָבער אף על פי כן, עפעס האָט ער דעך דאָך געמוזט הערן אַ דָבָר טוב [אויך], והראיה ער איז דאָך געקומען.

נאָר וואָס דען, איך מיינ אָבער [אז] ער זאָל זיך נישט באַגענוגען מיטן הערן, און מ'זאָל זען. [אויב] אַז מ'זאָל זען, וועט מען זען [דעם אָמט'ן מַצב].

קל

ממילא איך שמועס שוין נישט פון דעם, מ'ברויך דאָך 'יעדער' סײַעֲתָא דְשִׁמְיָא אַז ס'זאָל אויסהאַלטן.

[נאָר] דער וואָס ער איז שוין - איך זאָל זאָגן - ער איז שוין ערצויגן אַזויפיל יאָרן אין 'אַמעריקע', דער קאָן זיך דאָך שוין נישט שטעלן 'זעך' און 'זיין הויז' און זיינע 'קינדער', [ער זאָל זיין] 'שוין' שטעלן אויף דעם שטייגער.

אָבער מיט דעם פֿתֿ - ווי איך האָב דאָס שוין פריער געזאָגט (באות סא) ביי יתרו'ן - אַז זיי וועלן טון חֶסֶד מיט 'די' אידן, וועט מען זיך 'צוקלעבן' [צו ערליכע אידן, וכמו שעשו בני הקנין], און מ'וועט זיך דערוועקן, און ס'וועט זיך 'ביי אים' אויך, דערהאַלטן אַ דור, ס'וועט זיך 'ביי זיי אויך' דערהאַלטן דורות אויף שפעטער, און מ'וועט אויך צוקומען צו דעם [למדריגה כזו, להתנהג בדרך התורה מבלי שום פשרות].

קלא

ברכת הקודש

דער אייבירשטער זאָל העלפֿן:

ס'זאָל זיך טאַקע דערהאַלטן [אידישע דורות] ביי אַלע אידן.

מ'זאָל זוכה זיין צו זען דורות, בָּנִים וּבָנִים בָּנִים עוֹסְקִים בַּתּוֹרָה וּבְמִצְוֹת.

בְּמַהֲרָה זאָל מיר זוכה זיין צו זען די יְשׁוּעָה שְׁלִימָה, ווען אידן וועלן געהאַלפֿן ווערן בְּמַהֲרָה.

דער מֶלֶךְ הַמְּשִׁיחַ וועט דאָך אודאי מְקַרֵּב זיין כָּל לְבָבוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, און מ'וועט יעדן צוציען, יעדן עקסטער^א.

[פונקטליך] וואָס ס'וועט זיין ווען דער מֶלֶךְ הַמְּשִׁיחַ [וועט קומען], וואָס ווייס מיר אונז? אונז זעמיר נישט קיין מְבִינִים^ב.

[אָבער] על כל פנים יעדער איד וואָס ער האָט 'געטון' פאַר תּוֹרָה, און פאַרן אויפהאַלטן [קיום הדורות], דאָס וועט אודאי אַלעס גערעכנט ווערן!

פון דעם איז דאָך נישטאָ קיין שמועס^ב.

דער אייבירשטער זאָל העלפֿן: מ'זאָל מיר טאַקע די זְכִיָּה האָבן בְּקָרֵב.

מ'זאָל מיר דערלעבן מְקַבֵּל צו זיין פְּנֵי מְשִׁיחַ צְדִיקֵנוּ, מְתוּךְ נִחַת וְשִׁמְחָה, בְּקִדּוּשָׁה וּבְטַהֲרָה, און אַ גְּאוּלָּה שְׁלִימָה בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ אָמֵן.

^א עיין בזה ברמב"ם (תשובה ט, ב. ו מלכים יא, ד).

^ב ועיין בלשון הרמב"ם (שם יב, ב): וכל אלו הדברים וכיוצא בהן, לא ידע אדם איך יהיו, עד שיהיו, שדברים שתומין הן אצל הנביאים, גם החכמים אין להם קבלה בדברים אלו אלא לפי הכרע הפסוקים.

^ב כלומר דפשיטא הוא, ואין צורך לדבר מזה.

